

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.



LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1917 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlåtande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Tidskriften kommer dessutom att meddela kortare *anmälningar* och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1916.

P. Fahlbeck.

Innehåll:

C. Gustaf Melander, Till frågan om yttranderätten inom riksdagen.

Hjalmar Wallgren, En ny statslära.

Bo Montgomery, Den internationella sjöfartsstatistiken. Några kritiska synpunkter. Litteratur.

Till frågan om yttranderätten inom riksdagen.

AF

Jur. Dr C. Gustaf Melander.

Öfverallt i den statsrättsliga litteraturen, särskildt den utländska, finner man uttalanden därhän, att själfva den moderna representationens begrepp medför en allmän yttranderätt för dess enskilda medlemmar. Och denna rätt anses omfatta rätt till kritik af statsförvaltningen till alla dess grenar, ja i väsentlig mån vara gifven för att möjliggöra en dylik. Sistnämnda rättighet tänker man sig då merendels såsom ett korollarium af representationens allmänna kontrollbefogenhet. Hvad man härvidlag inom lögstiftning och doktrin sysselsatt sig med har alltså ej varit frågan om existensen af sagda allmänna yttranderätt, utan det har endast gällt att finna garantier mot dess möjliga, eventuellt ända till klar kriminalitet gående missbruk — utan att likväl inkräkta på den privilegierade ställning, som anses böra tillkomma representationen, såsom garanti för fyllandet af dess uppgifter. Det är detta, som gifvit de egentliga problemen¹.

¹ Jfr t. ex. JELLINEK, *Allgemeine Staatslehre*, om den parlamentariska kritiken, (den offentliga rättens garantier: 3 uppl. s. 788 ff); NÖLLNER, *Die Garantien der deutschen Ständekammern für die Unabhängigkeit ihrer Wirksamkeit* i *Deutsche Vierteljahrs-Schrift* 1865 h. 3, s. 12: »Bei dem Volksvertreter besteht aber die Pflicht der offensten Kritik aller öffentlichen Zustände und Regierungshandlungen . . .» (jfr s. 9); SEIDLER i *Zeitschrift für Politik* 1909—(rec. af Laband's festskrift), s. 295 om representationens »allgemeine Kontroll- und Rügerecht», (jfr samme förf:s arbete *Die Immunität der Mitglieder der Vertretungskörper* etc. 1891); HUBRICH, *Die parlamentarische Redefreiheit und Disciplin* (1899), särskildt s. 322 ff. (s. 339: »Gemäss der Bestimmung des Volksvertretungskörpers namentlich, als Controlorgan für die Wahrung von Recht und Gesetz im staatlichen Gemeinwesen zu wirken, ist der einzelne Volksvertreter zu rügenden und beschwerdeführenden

Att man likväl för den svenska rättens del kunnat bestrida tillvaron af rättigheten ifråga¹ beror väsentligen dels på tillvaron af en paragraf, den 90:de, i vår regeringsform, som visserligen måste medgifvas vara, åtminstone vid första ögonkastet, ej fullt så tydlig som önskvärdt vore, men som dock kan till full evidens bevisas angå något helt annat än den här föreliggande frågan. Dels beror det ock på en oriktig formulering af en viss allmän grundsats, hvarom vidare nedan.

R. F. § 90 lyder som bekant:

Under riksdagens, dess kamrars eller utskotts öfverläggningar och pröfning må icke uti något annat fall eller på något annat sätt, än grundlagarne bokstafligen föreskrifva, komma frågor om ämbets- och tjänstemäns till- och afsättande, regerings- och domaremakternas beslut, resolutioner och utslag, enskilda medborgares och korporationers förhållanden, eller verkställigheten af någon lag, författning eller inrättning.

Den verkliga innebörden av detta grundlagsrum är i korthet, att riksdagen som regel förbjudes att *fatta beslut* om hvad här

Aeusserungen in Ansehung der Organe der Regierung ermächtigt, die im Munde des Privatmannes den Charakter des nach dem gemeinen Recht Strafbaren annehmen würden»); v MURALT, *Die parlamentarische Immunität in Deutschland und der Schweiz* etc. (1902) s. 59; WEIGEL, *Die Lehre von der parlamentarischen Disziplin in rechtsvergleichender Darstellung* (1909) s. 104: »Das Streben nach Verfeinerung des parlamentarischen Tones hindert bei der bestehenden absoluten Redefreiheit nicht daran, vorhandene Misstände im öffentlichen Leben in schärfster Weise zu kritisieren und zu rügen. Denn das Recht auf Kritik ist ein gutes Recht des Parlaments. Ist doch das Parlament vor allen Dingen berufen, als Kontrollorgan gegenüber den Massnahmen der Regierungen zu dienen»; BEKERMAN, *Die wichtigsten Mittel der parlamentarischen Kontrolle* etc. (1910), särskildt ss. 11 ff., 17, 57 f.; SÖDERHOLM, *Landtdagsmans personliga rättsställning* (Festskrift till Prof. Hermanson 1916) s. 320; ASCHEHOUG, *Den nordiske Statsret*, s. 435: »Den Kontrol, Nationalrepræsentationen fører med Statsstyrelsen, er i alle tre Riger dels politisk, dels juridisk. Den første virker blot gjennem Meningsudtalelser, være sig som Ytringer under en Diskussion eller i Form av Beslutninger ...» (jfr s. 446: »den almindelige Ytringsfrihed, som tillkommer enhver Forsamling»); KJELLÉN, *Grundlag eller arbetsordning?* (Politiska essayer III, s. 87) om interpellationsrätten: »Det är den moderna kontrollen ... Den innebor i den parlamentariska yttrandefriheten själf och här inga andra regler än dess ...»

¹ Jfr REUTERSKIÖLD, *Föreläsningar i svensk stats- och förvaltningsrätt*, I, s. 195 ff.

uppräknas¹. Grundlagstiftaren har här velat gifva ett principiellt uttalande om den reala gränsen mellan statens maktfaktorer. Emellertid har redan från regeringsformens första dagar framträdtt äfven en annan åsikt om stället, hvars innebörd är, att därigenom ett förbud blifvit gifvet emot att inom riksdagen *debattera* alla sådana ämnen, som falla inom paragrafens kategorier. Denna åsikt har uppkommit genom en serie missförstånd rörande dess tolkning och sammanhang med åtskilliga andra grundlagsbud och har, trots att ingen verklig bevisning någonsin blifvit förebragt för densamma, med en förvånande ihärdighet bibehållit sig ända in i senaste tid. Dessa båda tolkningar kan man, som ofta skett, lämpligen beteckna såsom den »milda», resp. »den stränga».

Härmed afsedda problemställning är den enda möjliga, om man ej vill på förhand kapitulera inför den tolkning, som här förfäktas såsom den rätta. Det kan ej med framgång göras gällande, som verkligen blifvit försökt, att enär riksdagen ej vore någon diskussionsklubb, utan diskussion därstädes endast finge förekomma i och för beslut, det vore oriktigt att öfver hufvud taget tänka sig den möjligheten, att § 90 skulle vilja på något sätt tala om en dylik allmän ovillkorlig diskussionsrätt. Ty oafsedt att, som nedan skall visas, sagda grundsats i denna form ingalunda kan antagas vara riktig, och oafsedt att man vid ett lagrums behandling måste taga hänsyn till historiskt gifna tolkningar af densamma, så blir i själfva verket, om grundsatsen fattas så naket som den nyss återgifvits, just den stränga tolkningen af § 90 *a priori* omöjlig. Ty om man ej alls erkänner något fall, då riksdagen får debattera utan därmed afsedt beslut om själfva debattens objekt, så är ju genast den möjligheten utesluten, att § 90 kunde innebära ett förbud mot dylik debatt om hvad därstädes uppräknas. Det allmänna förbudet skulle då fullständigt uppsluka och onödiggöra det speciella. Saken kan äfven uttryckas så: ett tänkt förbud måste hafva ett objekt, som det kan afse, något medgifvande hvari det vill göra inskränkning. Eljest skulle det ju hänga i luften.

¹ Och som en följd häraf: att debattera i och för dylikt beslut, d. v. s. i egentlig mening »öfverlägga»; jfr nedan.

Fristående diskussioner, som icke utmynna i några som helst beslut, måste visserligen i princip sägas ligga utanför representationens egentliga verksamhetsram. Ty den är ju såsom statsorgan i främsta rummet handlande. Men dylika debatter måste dock verkligen äfven enligt svensk statsrätt i vissa fall anses tillåtna. Och det må här antecipationsvis sägas, att dessa undantag från satsen »hvarje debatt måste utmynna i ett beslut» äro så många, att man vid den närmare undersökningen av yttrandet rätten inom riksdagen väsentligen måste operera med en helt och hållet ny princip, nämligen denna: *debatt får ej förekomma utan giltig anledning.*

Därför att man häfdar, att § 90 ej förbjuder (beslut icke afseende) debatter om där uppräknade ting, behöfver man ej medgifva existensen af en fullständigt godtycklig debatträtt. Och frågeställningen vid § 90 förblir alltså: förbjuder den angående sina kategorier beslut och *eo ipso* debatt i och för beslutet? Eller inskränker den, i fråga om talerättens möjliga objekt, riksdagens rätt att utan beslut debattera, i de fall där en sådan debatträtt verkligen finnes?

Om man använder termen »öfverläggning» såsom afseende en diskussion öfver hufvud taget — oafsedt syftet — och låter den så ingå i problemställningen, så kan man ju visserligen genom denna sägas hafva »skilt mellan rätten till öfverläggning och rätten till beslut». Men äfven i så fall vore det gjort endast för frågans klargörande och kunde ingalunda, som i öfrigt framgår af det föregående, sägas innebära något påstående om befintligheten af en godtycklig »öfverläggnings»-rätt. Om man emellertid, i enlighet med grundlagens otvifvelaktiga mening, fattar »öfverläggning» såsom *debatt afseende beslut* så har man redan i definitionen uttryckt det nödvändiga sammanhanget.

Innan jag går vidare är det nödvändigt att angifva själfva innebörden af den stränga tolkningen, det *motiv*, som denna tänker sig ligga bakom det påstådda förbudet. Afsikten med stadgandet skulle i korthet vara följande: inom riksdagen får man som regel ej kritisera¹ statsregementets utöfning *in casu*. I uttrycket »öfver-

¹ Man undvike det tvetydiga »inblanda sig i», som ofta låter afsiktligt.

läggningar» i § 90 infäggas då den nyssnämnda befyndelsen af alla slags riksdagsdebatter, som öfver hufvud taget kunna såsom tillåtna tänkas förekomma. Och äfven i detta speciella sammanhang må erinras, att om man anser, att grundlagarne ej kunna ändra »öfverläggningar» inom riksdagen än sådana, som skola utmynna i ett beslut, och att § 90 följaktligen ej kan handla om andra än dylika, så har man därmed ej blott förnekat själfva möjligheten af, att § 90 tolkas såsom innehållande ett förbud, längre gående än ett förbud mot beslut om där uppräknade frågor (och därmed mot öfverläggning i och för dylikt beslut), utan man har äfven — det må här tilläggas — i realiteten kommit öfver till just denna »milda» åsikt om lagrummet. Men, väl att märka, till en så att säga ofullständig version däraf. Resultatet blefve nämligen, att riksdagen i och med förbudet mot debatt för beslut om vissa saker just vore förhindrad att fatta dylika beslut. Men antag, att debatt före ett beslut faktiskt ej förekommer eller ock, hvarpå det finnes exempel, är förbjudet! Hvar finge man då söka det förbud mot beslut om kategorierna i § 90, som dock är absolut nödvändigt?

Här kan det inom parentes påpekas, att för den, som vill lägga motivet »ingen kritik!» bakom § 90, måste det te sig såsom önskvärdt, att ställets affattning mera direkt hade angifvit detta. Nu fordrar lydelsen och konsekvensen, att ej blott kländer, utan äfven beröm räknas såsom belagdt med förbud! Tanken blir då: grundlagen är i förevarande fall så mån om att förekomma kritik, att den öfver hufvud förbjuder hvarje slags debatt. Men om man sålunda går öfver denna lilla olägenhet, så möta dock redan i själfva lydelsen ännu större svårigheter. Jag får nedan tillfälle att återkomma därtill. Här må endast helt allmänt sägas ifrån, att om man menar stället vara dunkelt affattadt redan för den milda åsiktens del, så blir det att betrakta såsom absolut otillfredsställande, i fall man vill häfda den stränga. Det borde då åtminstone hafva lydt ungefär så: »Under riksdagens . . . öfverläggningar¹ må icke . . . bokstäfiligen tillåta, komma ämbets- och tjänstemäns . . .» Och, hvad som är ännu viktigare, det blir un-

¹ Om det i paragrafen befinliga ordet »pröfnings» se nedan.

der samma förutsättning alldeles omöjligt att få in någon logik i den gjorda uppräknigen. Den saken är så ögonskenlig, att jag åtminstone inom den trånga ramen af denna uppsats ej behöfver gå närmare in derpå.

Man har sett sig tvungen att förklara förbudet mot kritik ej innefatta ett förbud mot enkelt omnämmande, »utan bedömande», af tilldragelser och handlingar beträffande statsregementet såsom rena fakta. Men därmed kommer man endast in i nya svårigheter. Ty uppenbart är dels, att redan ett omnämmande kan genom det sammanhang, hvori det göres, innefatta bedömande, kritik. Och dels, att man ej kan skilja en tillåtelse till omnämmande från en tillåtelse till debatt¹. —

Innan jag nu öfvergår till den direkta bevisningen för den milda åsikten om § 90, att nämligen detta lagrum innehåller en reell befogenhetsgräns mellan statens maktfaktorer, hvilken bevisning ju i betraktande af den objektiva lagtolkningsprincipen måste bli det hufvudsakliga, må i förbigående nämnas, att detta resultat fullständigt öfverensstämmer med de slutsatser rörande grundlagstiftarnes afsikt, som kunna dragas dels af de faktiska missbruken i förevarande hänseenden under tiden före 1809, dels af åtskilliga uttalanden, som man har från tiden för regeringsformens tillkomst eller närmast därefter².

Själftva lydelsen af § 90 äfvensom dess förhållande till åtskilliga liknande grundlagsbud har tillförene gjorts till föremål för en ingående undersökning. Här behöfva därför endast de viktigaste punkterna medtagas, och äfven därom kan jag fatta mig relativt kort.

Redan ofvan har jag betecknat såsom den rätta åsikten om grundlagens term »öfverläggning», att därmed åsyftas sådan de-

¹ Antag, att en medlem av regeringen själfmant bringar en regeringshandling på tal i kammaren!

² T. ex. ett yttrande af paragrafens förslagsställare A. G. SILFVERSTOLPE: *K. U:s memorialer etc. 1809—10*, s. 78. — Förhållandet har naturligtvis redan tidigare blifvit observeradt. Se t. ex. RYDIN, *Svenska riksdagen* II: 1, 45 f.; KJELLÉN, *Om den svenska grundlagens anda* s. 11, jämförd med samme förf:s undersökning af *Den nationella karakteren i 1809 års grundlagstiftning* (Historisk Tidskrift 1893) s. 21; FAHLBECK, *Regeringsformen i historisk belysning*, s. 223 f.

batt, som afser ett blifvande beslut om debattens föremål. Litet hvarstades i grundlagarna finner man ordet sammanställt med sådana uttryck som »beslut», »afgörande», »omröstning», hvilket tydligt utvisar tankegången. Detta stämmer ju också utmärkt med förut berörda faktum, att riksdagens debatter i allmänhet afse beslut. Fall saknas nu visserligen ej alldeles, där man *ex paritate rationis* måste utvidga ett stadgande om »öfverläggning» till att afse äfven de fall, där en debatt kan förekomma utan beslut. Men detta ändrar ej resultatet. Vidare må påpekas sammanställning med termer som »mål», »ärende» — äfvensom med ordet »fråga», hvars förekomst just i § 90 kräfver ett särskildt litet kapitel. Ser man slutligen på det sammanhang, hvori § 90 står, så bekräftar även detta den milda tolkningen: alla kringliggande §§ handla nämligen om olika riksdagens beslutsbefogenheter.

Ställets fullständiga uttryck »öfverläggningar och pröfning» stödjer resultatet ännu mer: äfven ordet »pröfning»¹ afser ett beslut, enligt såväl det allmänna språkbruket som grundlagens eget².

Jag nämnde ordet »fråga». Dess förekomst i § 90 är i själfva verket ett af de bästa bevisen för den milda tolkningen. Termen användes nämligen ingenstades i grundlagarne i den »abstrakta» betydelsen af *ämne* öfver hufvud taget, utan tanke på ett blifvande beslut. Öfverallt tänker grundlagen på en faktiskt föreliggande fråga, som tarfvar ett afgörande — något, som på många ställen framgår redan af sammanhanget med uttryck som »väcka», »afgöra» etc. Jfr härvidlag särskildt det § 90 närmast föregående

¹ I särskildt klar dager framstå de båda uttrycken i slutet af R. O. § 63 mom. 3: »... målet till ny öfverläggning företaga samt äger att ... ärendet dit ånyo öfverlämna till förnyad ompröfning». — Om R. F. § 104 jfr nedan.

² Det vore så mycket oriktigare att på denna punkt omskrifva § 90 med »underkastas pröfning eller bedömande genom kritisk belysning», som man rent af kan ifrågasätta, om ej termen »pröfning» betecknar själfva beslutsförfarandet såsom sådant. Detta torde dock kanske vara att gå för långt. I begreppet *pröfning* ingår nämligen den beslutet föregående deliberationen, såsom ett väsentligt moment, för att ej säga det öfvervägande. Språkkänslan tilldelar ordet närmast betydelsen: uppsökande och granskning af de olika motiven för ett blifvande beslut. Och om faktiskt ingen öfverläggning föregår beslutet, så träder tanken på den inre psykiska akten i stället. Emellertid blir i sistnämnda fall — det måste tydligtvis

lagrum. Någon annan betydelse är för öfrigt, som lätt inses, nästan omöjlig att inpassa i ordet på den plats, hvarom här är fråga. Ja, man kunde af grundlagstiftaren rent af kräfvat dess utelämnande för att den stränga tolkningen skulle blifva möjlig. Jfr ofvan s. 69.

Af särskild vikt för tolkningen af § 90 är följande passus i § 107 i samma grundlag: »*Under riksdagens öfverläggningar därom (: statsrådsansvarigheten) skola icke konungens beslut uti mål, som röra enskilda personers eller korporationers rättigheter och angä lägenheter, kunna ens nämnas, ännu mindre någon riksdagens pröfning underställas*». Själftva tillvaron af detta stadgande, som gifver ett förbud mot att vid vissa tillfällen nämna och som följd häraf debattera regeringsmaktens åtgärder i vissa slags mål¹, är ett så starkt bevis, som en grundlagstolkning öfver hufvud taget kan uppå, för att det tidigare stadgandet (§ 90) ej innehåller ett förbud af samma kvalitet, befriadt från alla de begränsningar, hvarmed det här blifvit omgifvet.

Det är i själfva verket alldeles omöjligt för den stränga åsikten att komma till rätta med förevarande lagrum. Och den, som till äfventyrs anser, att det enligt sagda åsikt i § 90 nedlagda förbudet mot kritik öfver alla slags Kungl. Maj:ts beslut ej lider något undantag genom bestämmelserna om statsrådsansvarigheten², utan att ett undantag från § 90 genom dem kommer till synes endast i så måtto, att uttrycklig rätt där är gifven att ställa statsrådets verksamhet under debatt och kritisk belysning — något, som den stränga tolkningen förmenar likaledes vara förbjudet genom § 90 — måste stå spörjande inför det i § 107 inryckta förbudet. Ty hvad blefvé för honom det egentliga motivet bakom detta hinder mot att vid konstitutionella ansvarsfrågors behandling i riksdagen anföra konkreta fall af statsregementets utföring

medgifvas — pröfningsbegreppets juridiskt gripbara del själfva beslutet enbart, så att man alltså då kan säga, att kammarén pröfvat genom att fatta beslut.

¹ En närmare undersökning gifver vid handen, att syftet därmed är att säkerställa dechargedeckatterna från en obehörig påverkan af privata intressen, som kunde medföra risk för beslutens objektivitet.

² För den milda tolkningen blir det tydligen de här innehållna *besluts*-möjligheter, som statuera undantag från § 90.

i förhållande till bestämda privatsubjekt såsom bevis för eller mot ansvarsbefrielsens riktighet eller oriktighet? Ett enkelt omnämnande skulle ju ej innefatta möjlighet till debatt, kritik, och kunde sålunda ej medföra någon fara för objektiviteten i öfverläggning och beslut. Och äfven om man frånträddé nyssnämnda sats — under samtidigt antagande af den oriktiga tolkningen »underställa pröfning» = »underkasta kritik» äfvensom med ignorérande af grundlagens tydliga främhäfvande af skillnaden mellan »nämna» och »underställa riksdagens pröfning» — så voré ingen utväg funnen, ty här kunde grundlagen antagas här i fråga om *vissa* Kungl. Maj:ts beslut vilja särskildt inskräpa ett kritikförbud, som ändå skulle gälla i fråga om *alla*? En önskan att söka förekomma en éventuell tanke hos grundlagens tillämpare på undantag från § 90 äfven i detta afseende måste åtminstone sträcka sig till alla.

Ett annat lägrutti, som i förevarande sammanhang måste anföras, är R. F. § 104: *»Ej må riksdagen ingå i någon särskild pröfning af högsta domstolens eller regeringsrättens beslut, eller någon allmän öfverläggning därom uti nämnden förefalla».*

Detta städgände, som tydligtvis blött afsér ett enda, genom förutgående paragraf angifvet tillfälle¹, har äfven det sin betydelse för tolkningén af § 90; ehuru det föréttér en klar inadvértens af grundlagstiftaren med afseende å användningen af termerna »öfverläggning» och »pröfning». Dessa ord användas nämligen här såsom afseende debatt utan efterföljande beslut om dennas objekt, ty det kan ju lika litet inom kammaré som nämnd blifva fråga om beslut angående högsta domstolens eller regeringsrättens domar. De beslut, som skola fattas, angå endast justitieråds och regeringsråds personer, och endast en debatt om dessa börde alltså rubricéras såsom »öfverläggning» eller »pröfning».

Den milda åsiktens tankegång i fråga om § 104 är likartad med den ofvan vid § 107 angifna: stället innehåller ett förbud af annan art än det i § 90 och har därigenom sitt existensberättigande. Att däremot, under vidhållande af den stränga tolkningén af § 90; förklara § 104 såsom en delvis uppöppning däraf för att förebygga, det § 103 uppfattades såsom gifvande ett un-

¹ Jfr F. K. 1916 prot. 18: 5; 8; A. K. 20: 31 ff.!

dantag från § 90, skulle kräfvä en formulering i stil med R. O. § 39 mom. 2: »Ej må dock, emot föreskriften i 90 § regeringsformen ...» Och i alla händelser stode ett dylikt försök illa tillsammans med åsikten, att inom riksdagen debatt endast får förekomma i och för beslut. Eftersom beslutsobjektet i detta fall, som redan påpekats, är justitieråds eller regeringsråds personer, så visar själfva tillvaron af förbudet i § 104, att grundlagen mycket väl tänker sig debatt om annat än själfva beslutets föremål såsom möjlig och tillåten¹.

Äfven R. O. § 39 drar i sitt mom. 2 ett strå till bevisstacken. Det heter här i fråga om statsutskottets finanskontroll, att utskottet har »att efterse och granska, huruvida gjorda eller förordnade utbetalningar af statsmedlen icke öfverstigit beloppet af de hufvudtitlar, hvilka ... blifvit fastställda, och huruvida utbetalningarne äro grundade på behörigen upprättade stater eller konungens med vederbörlig kontrasignation utfärdade anordningar» etc. »Skulle», säges det vidare, »mot riksdagens beslut, de till någon hufvudtitel anslagna summor befinnas dragna till andra ändamål än dem, som under samma hufvudtitel höra, eller något af riksdagen fastställt anslag befinnas öfverskridet, skall utskottet hos kamrarna göra anmälan emot den ämbetsman, som en sådan anordning kontrasignerat, hvarefter förfares enligt 106 och 107 §§ i regeringsformen. *Ej må dock, emot föreskriften i 90 § regeringsformen, utskottet i något klander af konungens gjorda anordningar ingå; — —*»

Frågan blir, hvad detta sista på § 90 uttryckligen sig stödande förbud innebär. Och en undersökning af stadgandet i sin helhet — samt dess förhållande till § 90, tolkad på vare sig ena eller andra sättet — äfvensom dess tillkomsthistoria ger då vid handen, att förbudet vill hindra utskottet från att i utlåtandet angående finansgranskningen formulera sina anmärkningar mot statsmedlels handhafvande så, att desamma erhålla karaktär af

¹ Vidare utvisar den del af förbudet, som handlar om nämnden, att debatt inom denna före omröstningen betraktas såsom i allmänhet medgifven. Någon uttrycklig grund för att beträffande nämnden statuera undantag från den allmänna i sakens natur liggande regeln om rätt att före ett beslut öfverlägga finnes för öfrigt ej här.

direktiv för styrelsen, och därmed hindra det från att bryta mot den i § 90 enligt den milda tolkningen nedlagda grundsatsen om regeringens principiella allenarådande öfver den egentliga förvaltningen. Om man däremot tolkar »klander» = kritik, så rent af omöjliggör man antingen själfva granskningen eller framläggandet af dennas resultat på det ena eller andra sättet. Hvad angår anmälan af anmärkningsanledning mot kontrasignanten af en förment felaktig anordning, så innebär naturligtvis redan det till konstitutionsutskottet skeende, mer eller mindre motiverade bestridandet af ifrågavarande anordnings *formella* riktighet en kritik däraf.

Hvad beträffar pröfningen af anordningarnas *materiella* riktighet, d. v. s. frågan om bästa sättet för de gifna anslagens användning, så har en dylik pröfning blifvit statsutskottet¹ förmenad: för att ej den nyss angifna eventualiteten skall inträda. Men tillräcklig kompetens härtill har utskottet visserligen (jfr paragrafens mom. 1), något som ju erkännes af grundlagen själf genom förbudets tillvaro. Man jämföre för öfrigt erfarenheten²! —

Man ser sålunda, hur omöjlig den stränga åsikten om § 90 är ur ren tolkningssynpunkt. Men ännu mer orimlig blir den, om man besinnar de i praktiken omöjliga konsekvenser, som den skulle föra med sig. Ett debattförbud af den art, som åsikten ifråga tänker sig, måste, om det verkligen funnes, sägas vara en den mest dödfödda bokstaf! »Under representationens öfverläggningar måste nämligen enskilda Kungl. Maj:ts beslut etc. komma att beröras och eventuellt mera ingående behandlas — om svenska riksdagen öfver hufvud taget vill vara hvad den i vår statsrätt är ämnad till»³. En följd häraf har naturligtvis blifvit, att paragrafen i praxis vanligen tolkats mildt. —

¹ Likaväl som statsrevisorerna, hvilkas berättelse kommit att utgöra den väsentligaste delen af statsutskottets undersökningsmaterial.

² I alla händelser skulle en tillgång till statsrådets föreställningar till protokollet om hvad riksdagen förordnat (R. F. § 65) lämna ett klenit bidrag till ifrågavarande kompetens. Det faktum, att först K. U. har denna tillgång, är alltså irrelevant för undersökningen af förbudets innebörd.

³ LUNDELIUS, *Interpellationsinstitutet* (Statsvet. Tidskr. 1912) s. 129. Jfr redan WÆRN, *Bör det hvilande representationsförslaget antagas eller ej?* (1850) I, s. 67.

Ett stadgandé, som ibland blifvit åberopadt i sammanhäng med § 90, är R. O. § 52, särskildt första punkten: »Vid kammarens sammanträde eger hvarje dess ledamöt rätt att till protokollet fritt tala och utlåta sig i alla frågor, som under öfverläggning komma, och om lagligheter af allt, som inom kammaren sig tilldrager». Man må emellertid någa åkta sig för att gifva detta ställe alltför stor betydelse för de frågor, som här äro å bane. Paragrafen kommer närmast efter den, som handlar om talmannen, och dess uttalande om riksdagens yttrandefrihet riktår väsentligen sin udd mot honom och den honom gifna ordningsmakt. Man jämföre lagrummets fortsättning, som meddelar vissa ordningsregler för ordets begagnande, hvilkas öfverträdelse verkligen kan leda till ingrepp i yttrandefriheten från talmannens sida.

Stället inskränker sig till att omfatta dels verkliga öfverläggningar, d. v. s. debatter i och för *frågors* afgörande, dels debatter om lagligheten af hvad inom kammaren sig tilldrager¹. Tillägget i fråga om det förra: »som under öfverläggning komma» kan anses syfta dels på realgränserna i § 90, dels ock på det fall, att en fråga måste afgöras utan föregående öfverläggning.

Rätten att yttra sig fritt bör naturligtvis täcka yttranderättens hela område, och anledningen till, att grundsatsen här uttalas för vissa fall, får sökas däri, att dessa fall ansetts vara särskildt ömmande. I éna fallet gäller det möjligheten att påverka kammarens beslut, i andra fallet gäller det rätten att reagera mot exempelvis skedd ingrepp just i den förra rättigheten. Men stadgandet vill ej heller, om möjligt ännu mindre, uttömmande angifva de fall, då öfver hufvud taget yttranderätt är för handen. Det omfattar ej de fall, då en sådan rätt finnes utan att den giltiga anledningen är ett blifvande beslut. Alltså icke yttrandemöjligheter efter beslutet i ett ärende, ej heller² sådana fall, då ett yttrande, resp. hel debatt, får förekomma utan något som helst samband med ett kammarens beslut. Det vore sålunda oriktigt att i § 52 söka ett stöd för den ofvan oinnämnda stränga grund-

¹ = tilldragit. Sålunda kunde här ej afses t. ex. en debatt om lagligheten af en interpellation före dennas tillåtande, om sådan debatt vore medgifven.

² Bortsedt från tal om lagligheten etc.

satsen: riksdagen debatterar endast för att besluta — hvars enda undantag då vore till förmånens i *en här gifven rätt* att tala om lagligheten af hvad inom kammaren sig tilldrager.

Lika litet får § 52 tagas till intäkt för den stränga tolkningen af § 90 genom en tankegång som denna: här ser man alltså, att det finnes *ämnen*, hvåröf man ej får tala inom riksdagen! Paragrafen afser ej ens antydningssvis — jag upprepar det — yttranderättens omfång, lika litet som den vill gifva denna rätt såsom sådan: den endast förutsätter densamma.

Jag ledes här tillbaka till utgångspunkten.

En allmän yttranderätt ligger i den nutida representationens begrepp. Men därmed är ingalunda sagdt, att den får vara alldeles förutsättningslös och godtycklig. Det verkliga kriteriet är redan angifvet: en giltig anledning måste i det särskilda fallet föreligga. Detta är grundlagens allmänna förutsättning. Och hvad angår den uppräknade, som nedan kommer att ske, må uttryckligen framhållas, att den ej gör anspråk på att vara fullständig. Den endast vill angifva de viktigaste fallen, hvarest grundsatsen lyser fram.

Den viktigaste debattanledningen är naturligtvis ett blifvande beslut om debattens föremål. Har riksdagen (kammaren) i ett visst fall beslutanderätt, så har den som regel öfverläggningsrätt och alltså den enskilde riksdagsmannen yttranderätt. Härvidlag medräknar jag remissdebatter i den mån man därvid håller sig till ämnet: R. Ö. § 58. I förbigående må då påpekas, att detta ställe ej afser att gifva rätten att yttra sig vid remiss, utan det vill endast erinra därom, af särskild orsak (jfr G. R. O. § 49 mom 1; G. R. F. § 81).

Men under en debatt i och för beslut kunna äfven andra ting än själfva beslutsobjektet såväl anföras som debatteras, blott de ha något sammanhang med eller inverkan på beslutet¹. Detta

¹ Här må erinras om de ofta långt utspunna principdebatter, som plåga uppstå vid föredragningen af utskottsberäkningen af olika slag, hvarvid ofta redan från början är tydligt, att någon inverkan på beslutet ej ens afses. Ibland är redan själfva sammanhanget med ämnet minimit, t. ex. då det för någon enskild riksdagsman gällt att få komma fram med ett principuttalande.

kommer praktiskt att bero af talmannens fria skön. Själfva möjligheten af dylik motivdebatt erkännes af ett par ofvan berörda lagrum: R. F. §§ 104 och 107. Och har något sådant blifvit omnämndt och återopadt i motiveringen till en motion — hvarvid själfva omnämmandet enligt sakens natur vanligen just innebär ett bedömande — så måste det i samma mån kunna framkalla debatt i kammaren och därvid underkastas kritik¹.

En annan debattanledning är ett inom kammaren redan fattadt beslut, hvarvid rätten hänför sig dels till tiden omedelbart efter beslutets fattande, dels till senare tillfällen, om nämligen det skedda af särskild anledning så att säga på nytt blir aktuellt. För det förra innehåller R. O. § 60 dubbelt bevis (jfr G. R. O. § 53)². På det senare har man exempel i beslutsjustering och ankomsten af protokollsutdrag från medkammaren — med eller utan »skiljaktig mening» enligt R. O. § 62. Vidare är att erinra om ankomsten från utskott och nämnder af memörial eller protokollsutdrag i de fall, där dessa riksdagens delegationer äga själfständig beslutanderätt³. Vill man kalla ett läggande till handlingarna för beslut, så kan ett dylikt beslut åtminstone ej enligt tankegången bakom grundsatsen »riksdagen diskuterar för att besluta» rättfärdiga debatten.

För att nu särskildt taga sikté på ett par fall, där den tillåtna debatten kan komma att medföra *kritik* af statsregementet, så har man — bortsett från debatter i anledning af statsråds-

¹ Antag t. ex. en motion om visst lagrums förtydligande. Den bästa motiveringen härför blir referatet af ett rättsfall, som visar den faktiska förekomsten af en lagtolkning, ledande till ett rättskänslan stötande resultat. Härvid är själfklart å ena sidan, att ett rättsfall aldrig kan anföras som något bevis för en tolknings oriktighet, men å andra sidan äfven, att själfva domen ej kan sägas vara riktig om lagtolkningen är oriktig, ty de rättsligt relevanta fakta kunna ju ej ensamma göra domen riktig! Och det kan blifva nödvändigt att äfven i debatten referera dessa senare — för en undersökning af, huruvida rättsfallet i sin helhet blifvit af motionären rätt uppfattadt. Detta bör åtminstone ej anses mera förgrifligt än att företaga en verklig kritik af den till synes komna lagtolkningen, ty det är dock denna senare, som innehåller domaremakts reella uttryck.

² Jfr äfven rätten att tala om lagligheten etc.: R. O. § 52 — hvilken rätt f. ö., enligt hvad redan blifvit sagdt, får anföras som ett själfständigt hithörande fall.

³ Vidare exempelvis anmälan om, att ett ärende förfallit.

ansvaret — framför allt att tänka på öfverläggningar om framställda förslag, särskildt naturligtvis regeringens egna¹. Vidare må erinras om remissdebatten par préférence, som anses bereda möjlighet till en utom det egentliga ämnet gående, allmän kritik af regeringssystemet. Och, sist men icke minst, debatter med anledning af framställda och besvarade interpellationer² — hvarvid debattens behörighet i och för sig ej påverkas däraf, att hos oss intet formellt beslut kan följa: interpellationssvaret är tillräcklig anledning³.

Till slut må påpekas, att det ej finnes något skäl för att gifva domstolarna en företrädesställning framför andra statsmyndigheter i fråga om en rätt att undgå kritik. R. F. § 90 ställer »regeringsmakten» och »domaremakten» på samma plan. Rättegångsbalkens förbud mot »domkval» är oanvändbart: ordet betecknar *smädelse*, ej kritik. Man jämföre »hädelse»-begreppet. Och hvad särskildt angår högsta domstolens beslut, så kan § 104 ej åberopas såsom något allmänt specialskydd för dessa, enär stället, som ofvan antydt, endast angår opinionsnämnden och hvad vid föredragningen i kamrarne af dennas protokoll kan förekomma.

I själfva verket äro de faktiska möjligheterna för »domaremakten» att få sina beslut indragna i riksdagsdebatterna nästan lika mångfaldiga som för »regeringsmakten». Förutom redan

¹ Jfr de Geers bekanta yttrande i kamrarne den 23 januari för 50 år sedan: »Det kan härmed icke vara min mening att på något sätt vilja förmena kammarens ledamöter att under öfverläggningen om en föredragen fråga framställa de anmärkningar mot regeringens förslag eller åtgärder, till hvilka de kunna finna sig befogade...»

² Att här gå in på själfva interpellationsrättens begründning skulle leda för långt. Ang. institutet i allmänhet hänvisas till *Lundelius'* ofvan citerade artikel.

³ Just den omständigheten, att intet beslut följer, och att alltså debatt med anledning af svaret hos oss egentligen ej kan räknas till interpellationen såsom rättsligt institut, häfver den betänkligheten, att riksdagen skulle vara förhindrad att framdeles göra anmärkning mot en åtgärd, hvartill regeringen möjligen blifvit föranledd genom hvad som förekommit under debatten.

nämnda möjlighet i fråga om motionsmotivering¹ har man att erinra sig justitieombudsmannens ämbetsberättelser och deras granskning. Obestridlig är J. O:s rätt att i dem referera och kritisera de domstolarnas utslag, som beröra hans verksamhet². Sker det har lagutskottet och dess reservanter rätt att orda därom i utlåtandet öfver ämbetsförvaltningen, och då få kamrarne laga anledning att debattera dessa domar. Att göra någon skillnad mellan sådana delar af ett utskottsbetänkande, som skulle få, och sådana, som ej skulle få komma under debatt i kamrarne, är omöjligt och saknar hvarje stöd i grundlag.

Dessutom kan erinras om möjligheten af interpellationer, baserade på speciella rättegångsfall³.

I anknytning till hvad jag inledningsvis sade om de verkliga problemen för diskussionen utomlands i hithörande ämnen må som afslutning framhållas, att därvid angifna syn på tingen delas äfven af vår grundlag. Det är ej kritiken såsom sådan i hofsamma former, utan dess missbruk, som grundlagstiftaren velat förekomma. Jfr orden »personligen förolämpande uttryck» i R. O. § 52. Och den svenska grundlagens garantier finner man väsentligen i talmannens allmänna ordningsmakt och kamrars rätt att, om den förre trotsas, enligt nyssnämnda grundlagsrum jämfördt med R. F. § 110 besluta formlig varning eller sakens öfverlämnande till domstols behandling.

¹ Hvad särskildt beträffar grundlagsändring så ledde förra årets debatt om lagutskottets utlåtande ang. J. O. tanken på möjligheten af ändring i R. F. § 101 (i syfte att erhålla åtalsmöjlighet för alla fall af orätt dom) med stöd af kritik öfver visst domslut af högsta domstolen.

² I fråga om högsta domstolens utslag fördes kring midten af förra århundradet vidlyftiga debatter i förevarande hänseende. Man förmenade dessa domar böra vara särskildt fridlysta för J. O:s klander. — Om riksråtsdom se t. ex. ämbetsberättelsen för 1854, s. 13.

³ Exempel härför har man i en interpellation 1913 med anledning af »fallet Martin» (A. K. prot. 27:94 f.); jfr interp. med anl. af målet Staaff-Mittag-Leffler i A. K. ¹/₈ 1917, förut s. d. vägrad i F. K.

En ny statslära.

Af

Dr Hjalmar Wallgren.

RUDOLF KJELLÉN. Politiska handböcker. III. *Staten som livsform.*
Stockholm. Hugo Gebers förlag 1916.

Det är ännu ej tre år sedan Rudolf Kjelléns böcker började öfversättas. Och redan har på grundvalen af de tre arbeten, hvilka utgifvits på tyska språket, hans namn ej blott i Tyskland, utan äfven i Österrike, Holland och Schweiz nått ett anseende och en berömmelse, som näppeligen öfverträffas af någon nu lefvande statsvetenskapsman eller politisk skriftställare. Här hemma har han i snart tre *decennier* med slösande hand strött omkring sig en rikedom af böcker och uppsatser öfver olika föremål inom det vidsträckta området för hans verksamhet som lärare och politiker, alla präglade af den geniala skarpblick för verkligheten och den enastående förmåga att systematisera och under de enklaste kategorier inordna och förklara äfven de mest komplicerade och svårtydda företeelser, som är denne vår äktsvenske forskare egen, utan att ännu på långt när hafva vunnit det erkännande och den förståelse, som han förtjänar.

Uteslutande torde detta emellertid icke hafva berott på »profetians» vanliga brist på erkännande i det egna fäderneslandet. Utan säkerligen har därvid spelat in Kjelléns intensiva verksamhet såsom politiker, hvilken medfört svårigheter för hans tillbörliga objektiva uppskattande icke blott från motståndarnes sida, utan äfven af vissa kolleger inom vetenskapen, hvilka i högre grad än han låtit sig angeläget vara att äfven på den lefvande tidspolitiken uteslutande anlägga det vetenskapliga åskådandets kalla och »neu-

trala» synpunkter. Men äfven en annan omständighet har nog i sin mån medverkat att fördröja den rättvisa uppskattningen här hemma af Kjelléns eminenta förtjänster såsom vetenskapsman, nämligen just den hittillsvarande saknaden inom hans författarskap af det centrala systemfundament, som han nu sökt lägga genom boken om »Staten som lifsform».

Det gäller visserligen om de allra flesta forskare inom statsvetenskaperna, att de, långt ifrån att producera någon allmän statslära, gemenligen i ganska obetydlig omfattning sysselsatt sig med till densamma specifikt hörande frågor, utan att detta haft något menligt inflytande på deras tillbörliga uppskattning såsom vetenskapsmän. Med Rudolf Kjellén måste förhållandet därvidlag blifva ett annat än det vanliga på grund af den exceptionella mångsidigheten i hans statskunskapliga författaregärning och den skarpt utpräglade systematisering, som på hvarje område för sig utmärker densamma. Alla dessa formellt ofta helt fristående och »autonoma» partialsystem hafva för att vinna full plausibilitet med nödvändighet kräft ett sammanförande i och grundande på ett gemensamt universalsystem, en i ordets egentliga mening *allmän statslära*. Och om också konturerna af författarens efterhand utbildade och fördjupade centrala åskådning allt tydligare börjat framskymta ur hans skrifter, i de senaste af dem så pass tydligt, att redan däri en förklaring torde gifvas till hans snabbt vunna berömmelse hos den sydgermanska vetenskapsvärlden, så kan den fasta, allmängiltigt vetenskapliga grunden för densamma gifvetvis endast uppvisas genom en utförd central undersökning och en *enhetligt genomarbetad grundsystematik*. Och det är, som sagdt, en sådan som författaren öfverlämnat åt allmänheten i sin ofvannämnda, nu utgifna bok.

Han benämner också i förordet denna som sitt »hufvudarbeta, som ger sammanhang åt mitt splittrade verk på skilda områden af teoretisk och praktisk politik» inom »enheten af en gemensam, fast genomförd statsåskådning». I själfva verket är en formellt så universell systematiskhet, som författaren här lyckats skapa åt sitt ämne, knappast nådd af *någon* annan statsvetenskapsman. Icke nog med att samtliga det konkreta statsväsendets olika, vid första påseendet ganska disparata »sidor», alltifrån den rent yttre geo-

grafiska och till den rent inre personliga här ställts under gemensam vetenskaplig belysning, såsom naturliga uttryck eller tillvarelseformer för ett och samma »sinligt förnuftiga väsen», utan äfven det vetenskapligt så utomordentligt svåröfvervihnliga yttre statslifvet inom det internationella området ansluter sig hos Kjellén i så vidt jag känner högre grad än hos någon annan författare på dessa områden såsom ett vetenskapligen verkligen inorganiseradt moment till statsbildnen i det hela.

I en universalitet af det sistnämnda slaget kan knappt någon annan täfla med Kj. än vår store svenske tänkare *Boström*, till hvilken han ju i fråga om arten af vetenskapligheten i öfrigt står i ett nästan polariskt motsatsförhållande.

Boström är den »absolute» *idealisten* och *rationalisten*, för hvilken staten är det rena rättväsendet, och inom hvars »personligheters system», ett till väsendet verkligt om också i vår fenomenvärld föga aktualiseradt öfverstatligt universalsamhälle åt det mellanstatliga (rätts)lifvet bereder den lefvande personligt förnuftiga bestämningsgrund, det för samtliga »publika samhällen» gemensamma säkra vetenskapliga grundfäste, till hvars systematiska enhetlighet i det teoretiska fundamentandet af det yttre och inre statslifvet intet annat filosofiskt systems vetenskapliga hjälpmedel visat sig till fullo räcka, och efter hvilket folkrättsvetenskapen i dess hittills ingalunda fullständigt lyckade sträfvanden att enhetsvetenskapligt förbinda det oinskränkta häfdandet af den partikularistiska statssuveräniteten med den internationella rättsordningens positivitet alltfört förgäfvades synes leta.

Kjellén återigen är raka motsatsen, han är i sin metod och sina forskningsregulativ en lika »absolut» *empirist*, och en empirist af det slaget, som utan vidare sätter föremålen sådana de i sin fenomenella utgestaltning te sig för oss, som reella väsen i sig. Det är i själfva verket just detta, som mer än något annat hjälper honom öfver vissa eljest oundvikliga svårigheter och till den åtrådade universaliteten. Hela den fråga om statens och öfriga samhälliga kollektivenheters väsensbestämmdhet såsom substantiella verkligheter, organismer af ett eller annat slag, eller såsom endast af oss konstruerade och alltså fiktiva »juridiska» personligheter, hvilken på olika sätt fortfarande skapar sådant hufvudbry inom

den i allmänhet mer eller mindre filosofiskt orienterade allmänna stats- och samhällsläran, bekymrar honom uppenbarligen alls icke såsom fråga. Han förnimmer utan vidare staterna såsom klart och tydligt gifna lifsformer, som vid den analys, han underkastar deras konkreta gestaltningar och lifsyttningar, befinnas utrustade med sådana egenskaper, att deras karaktär af sinligt förnuftiga väsen och personligheter, hvilkas verklighet i sig det påtagligen ej ett ögonblick faller förf. in att betvifla, därigenom med vetenskaplig oemotståndlighet för honom träder i öppen dag. Och genom ett syntetiskt-intuitivt förfarande med de analytiskt vunna fakta-resultaten, vinner han därefter den allsidigt-enhetliga belysning af dessa statsväsen, som är den allmänna statslärans uppgift att åstadkomma.

* *

*

Hans bok börjar med en inledning om »Statskunskapens själfbesinning», innehållande en skarp polemik emot den hittillsvarande ensidiga uppfattningen af staten såsom rättssubjekt och af statskunskapen såsom mer eller mindre ren författningskunskap, bakom hvilken författaren igenkänner en af de mäktigaste traditioner, som någonsin bestämt en vetenskap, nämligen »naturrättens med dess juridiska fördragsteori», och som i identifieringen af stat och författning kan spåras tillbaka ända till Aristoteles, liksom den, om ock i andra gestaltningar, allt fortfarande bevarar sin härskande ställning inom statsvetenskapen. Medvetandet om den »praktiska vådan af ett sålunda begränsadt perspektiv», hvilket inom det ekonomiska lifvet bl. a. tagit sig ett uttryck i den berömda Manchester-skolans reducerande af staten till en »leverantör af rättsskydd» åt det obundna ekonomiska lifvet, har emellertid vaknat hos den praktiska politikens män genom en allmän reaktion emot Manchesteridealet på statslifvets område. Och det är »blott ett moment i samma allmänna tidsrörelse, om nu här skall fästas uppmärksamheten direkt på behofvet af en reformerad statsvetenskap», som icke längre »blickar tillbaka på ett gånget tidevarf, medan den västerländska statsutvecklingen själf är i färd med att manifesteras ett nytt och rikare innehåll». En »bestämd aning säger oss» att denna »själfbesinningens stund» är inne för statsvetenskapen just nu, då den stora allmänna krisen inför all världen manifesterat en kursstegring på själfva statstanken gent emot den individuella intressesfären». Och därför måste »vår traditionella statsvetenskap stå ut», liksom en för trång blifven ring, »för att icke blifva alltför grå en teori inför det lifvets gröna träd, i hvars skugga den sitter».

Det är denna allmänna utslagningsprocedur, som äger rum i bokens första kapitel med dess lära om »*Statens allmänna väsen*». Här proklameras omedelbart den oinskränkta empiriska undersökningen, som den enda riktiga forskningsmetoden, därvid »erfarenheten i det hvardagliga lifvet och de allmänna föreställningarna rundt omkring oss» närmast böra rådfrågas.

Enligt denna erfarenhet utgöres »den första skepnad, i hvilken staten visar sig för individen», verkligen dock af »en bestämd rättsordning ofvanför individernas tillfälliga behof»; staten framträder såsom en *vilja* och en *makt* att skydda sina medlemmar inom denna rättsordning. Men det visar sig snart, att staten icke håller sig inom skrankorna för en dylik passivitet. Den uppsöker äfven sina medlemmar med direkta fordringar och kraf, såsom då den upptager skatter eller uppfordrar till vapenöfningar m. m. Och den träder långt bortom rättens gränser, med egna initiativ ledande och ordnande samt äfven direkt ingripande i spetsen för allt hvad närings- och kulturpolitik heter, framträder på ett allt mera konkret och kompliceradt sätt såsom »*social och ekonomisk kraft bredvid dess egenskap af rättskraft*». Detta förhållande har också sedan några årtionden inom den kontinentala och äfven den svenska statsvetenskapen verkligen i viss mån gjort sig i stigande grad gällande såsom ett de sociala och ekonomiska synpunkternas allt kraftigare korrektiv på den juristiska, hvarigenom emellertid statskunskapen råkat i fara att uppslukas af tvenne andra vetenskaper, nämligen å ena sidan *sociologien*, å andra sidan *national-ekonomien*, hvilka båda, hvar på sitt sätt, sträcka ut sina händer efter »statsbegreppet som välfånget byte».

Än mera vidgas emellertid utsikten genom uppmärksamhetens riktande »på politikens spel utanför, mellan länderna». För en granskning af utrikespolitiska mellanhafvanden framträda med påtaglig verklighet »ett antal konkreta gestalter, stora faktiska realiteter med mänskliga känslor och i alla slags förbindelser med hvarandra». Vi kalla dem vanligast »*makter*», vi säga också »länder, riken, nationer, folk; men på alla språk använda vi också ordet *stat* som synonym». Här möter oss således, framhåller förf., »en ny statsbild vid sidan af den, som framstod inför den närmaste inrikes erfarenheten», hvilken dubbla betydelse, enligt hvad särskildt uppvisas, här i Sverige följt ordet *stat* ända från begynnelsen.

Förf. kallar detta utåt riktade maktbegrepp för ett »*statsbegrepp numro två*», och påpekar hurusom den med afseende på detsamma starkt framträdande territoriella synpunkten föranledt den moderna *geografien*, att särskildt i dess *Ratzelska* gestaltande till en »antropogeografi» göra anspråk på vårt studieföremål såsom *sitt* arf och eget, därvid staten helt enkelt framträder såsom en politisk organisation af själfva marken och af den där ingående människomassan. Denna sistnämnda synpunkt har i sin ordning framkallat försök att i en *etnografisk* statslära »taga folket till ut-

gångspunkt för hela det kunskapsteoretiska (statsläre)problemets lösning». Båda dessa »pretendenter» till platsen såsom grundläggande vetenskap om det yttre statsbegreppet, underkännas emellertid omedelbart genom påvisande af att makternas väsen ingalunda uttömmes genom bestämningarna land och folk, utan bottnar i andliga djup, dit geografiens rumperspektiv icke räcker». Samma underkännande drabbar den på sin tid tilltänkta »placeringen på ett tredje håll, nämligen i *statistiken*», hvilken »forskning gjorde lösa konglomerat af hvad som i verkligheten är organismer». Och så har förhållandet blifvit, att »makterna stå alltjämt hemlösa i vetenskapen», ty den traditionella, i rättens idé uppgående statskunskapen, har »icke velat ha något med makterna att göra». »Den lefvande vilja och makt, som hemma sysslar med vakt kring rättsordningen och 'Soziale Fürsorge', erkänner sig icke i släkt med dessa otuktade viljor», i deras »hänsynslösa intressekamp». Och dock är det ovedersägligen »*samma stat*», som möter i båda fallen, endast från olika håll», »makterna i intressekampen stå hvar och en *inför sina egna* som rättsstater, därför att de inåt hafva sin stora rättsvårdande uppgift». Men när man riktar blicken *utåt*, på andra stater, då försvinner detta intresse och då skall det snart falla »i ögonen, att rättsidén icke är statens enda och egentliga», ty »när kampen om tillvaron och växten hårdnar», då är det allbekant, att »rätten på land och haf betyder jämförelsevis ringa», då bryter sig såsom en paradoxal sanning fram, att »fosterlandet icke kan ha orätt», då visar sig den juridiska statsuppfattningen leda till »en ren illusion», då framträder, äfven med tillbörlig tribut åt idealet och det förnuftiga rättsutvecklingskraftvet, det ovedersägliga »*faktum, att staterna, sådana vi i historien följa, dem och i verkligheten ha, att röra oss inom dem, äro sinligt-förnuftiga väsen. — liksom människorna.*

Vi hafva här »nått fram till undersökningens afgörande punkt». »De historiskt gifna realiteter, som vi benämna stater, te sig olika för våra ögon, alltefter som vi anlägga perspektivet inifrån eller utifrån.» På »detta olika perspektiv beror tankeskiftningen mellan 'stater' och 'makter'». »I termen stat faller accenten företrädesvis på rättstillståndet, i termen makt mera på den fysiska uppenbarelsen; men det är i grunden samma väsen, som här uppträder liksom med två själar», därvid likväl »staten som makt är det vidare begreppet — icke tvärtom.» Och i denna utvidgning af statsbegreppet måste statskunskapen såsom vetenskap följa med. »Redan hafva vi funnit vår vetenskap stadd i en slags »rättnings vänster», i det att samhället i dess sociala ej mindre än ekonomiska gestaltning befunnits ligga inom dess intressesfär». Nu gäller det »en fortsättning af denna orientering ända ut öfver land och folk» genom »*en statskunskap, som syntetiskt höjer sig öfver den gamla statskunskapens tes och geografiens antites*», och som låter det maktmoment i staten, som förut »blifvit alltför mycket undanskymd», vederbörligen framträda. »Just denna utsträck-

ning af fronten och först den ger vår vetenskap dess hittills saknade enhet.»

Och »denna enhet är lifvets och personlighetens». Den nya statskunskapen är djupt genomandad af den öfvertygelsen», att »det i dess objekt är frågan om äfven individuella lif, lika verkliga som privatindividerna, endast ojämförligt större och mäktigare i sin utvecklingsgång». »Dessa stater tala ju och handla, sitta samman på kongresser eller kämpa på slagfält, afundas och hata eller sympatisera med hvarandra, hjälpa och stälpa hvarandra, som andra lefvande väsen i en samhällighet. Hvar och en uppträder som en individ för sig, med sin särskilda karaktär, sina särintressen, sitt handlingsätt, sin känslövärd.» Och »om det väsentliga hos en organisation är detta, att den i kampen för tillvaron förmår af egen inre kraft utveckla sig, och om det väsentliga i personlighetsbegreppet är att denna utveckling går i riktning mot högre andlig bestämdhet — då måste diskussionen beträffande staternas karaktär betraktas som afslutad». Staterna eller makterna äro sålunda »former af lif», hvilka »i kamp för tillvaron och genom ett naturligt urval äfven de framstått på jordens yta». Och studiet af dessa »biologiska fakta» får gifvetvis en i vidsträckt mening biologisk eller »så att säga biopolitisk» karaktär. Därför förlorar icke den formella rättsordningen sin karaktär såsom i sin utveckling »ett starkt indicium på styrka eller svaghet hos vederbörande stat». Men »vakten därom visar sig nu vara endast ett bland flera motiver i statens handlande». Hufvudmotivet för detta är »den *politiska ändamålsenligheten*, nyttan och nödvändigheten. Här har staten sin moraliska princip. Här har vetenskapen om staten den enhet i mångfalden, som den gamla statistiken saknade, och följaktligen också sitt särskilda perspektiv, som den icke delar med någon annan vetenskap — det sista inseglet på dess fulla själfständighet och jämbördighet i den vetenskapliga republiken.» Och »den förskjutning i perspektivet, hvarigenom det vidsträcktare folkrättsliga statsbegreppet — staten som makt — ställes i förgrunden i stället för det statsrättsliga — staten som rättssubjekt — betyder således på en gång fyllandet af en stor vakans i vår bildningsorganisation och själfva statsvetenskapens själfständighetsanammelse», samt är ägnad att på en gång »förfriska och fördjupa det studium, som vi benämna statskunskap».

I den sålunda utvidgade statskunskapen inordnas nu, enhetligt och systematiskt, de olika, i verkligheten dit hörande kunskapsområden, hvilka, såsom ofvan nämnts, gifvit anledning till försök från olika vetenskapers sida att i sig inrama statskunskapen i dess helhet. »I själfva centrum» af den nya statsläran »sitter läran om den politiskt organiserade folkmassa, som uppbär statens handlande, eller folket: icke etnografi, utan *etnopolitik*.» Dess »vänstra flygel är icke geografi, utan *geopolitik*, dess föremål är icke landet, utan alltid och allenast det af politisk organisation genomsyrade landet, d. v. s. riket», mellan dessa båda »möter läran

om folket i dess näringslif eller staten som hushåll, icke national-ekonomi, utan *ekonomipolitik*. Dess »högra flygel är icke heller statsrätt och ännu mindre författningshistoria, utan författnings- och förvaltningspolitik, eller med en enda term *regementspolitik*», mellan hvilken disciplin och det etnopolitiska centrum slutligen »ligger läran om folket i dess naturligt och kulturellt utbildade afdelningar, d. v. s. staten som samhälle i specifik mening: icke sociologi, utan *sociopolitik*». »I de angifna fem riktningarna uttömmar sig hvarje stats väsen under en oafslutlig cirkulation, där de olika elementen ömsevis befinga hvarandra, så att hvar och ett verkar dels för sig och dels i de öfriga.»

Geopolitikens och etnopolitikens föremål, *riket och folket*, hvilka i sin objektiva nödvändighet såsom en »ram kring den statliga viljans frihet» kunna betraktas såsom statens speciella *natur-sida* gent emot hushåll, samhälle och regemente såsom dess af den skapande och fria viljan mera influerade *kultursida*, »bilda därför kärnpunkten i en framställning af staten som livsform» samt utgöra därför också de hufvudsakliga föremålen för ett »kartläggande af de nya land, som visat sig ligga under statsvetenskapens ägo». För de öfriga underdisciplinernas del ges här endast »en belysning af de inre förbindelsevägar, genom hvilka naturfaktorerna komma till inflytande äfven på dem».

I sitt kapitel om »*Staten som rike*» redogör nu Kj. närmare för statsväsendet ur *geopolitisk* synpunkt. Det grundläggande för denna är, att hvarje stat med nödvändighet förutsätter ett land: »utan land blir det samhällelig existens men ej mera». Och detta land är ingalunda en yttre ram för statens verksamhet, utan riket är i verklig *organisk* mening *statens kropp*. Staten är »från en sida sedt en utvecklad jordyta». Riket är icke statens objekt, utan ingår som ett integrerande moment i dess subjekt, staten står till detsamma i ett *personrättsligt*, icke i ett *sakrättsligt*, förhållande, hvilken organiska riksuppfattning af förf. dokumenteras genom påvisande af »den klarhet, som därifrån strålar ut öfver en mängd af statslivets förteelser». Han påvisar bl. a., hurusom den utomordentliga känslighet, som den moderna staten visar för statsgebitets integritet, jämnställer förlusten af en del af detsamma »icke med ägodelars förlust, utan med en operation», hvilken möjligen kan godtgöras genom inre kraftutveckling enligt »konvalescensens lag», hurusom äfven statskropparna, t. ex. i hufvudstäderna och samfärdselns stora pulsådor, ha sina »vitala delar», huru särskildt under kriget detta i eminent mening kommer till synes såväl i fråga om anfall som försvar, hurusom folket genom materiell kultur, administration, samfärdselsystem m. m. folket »växer alltjämt in» i sitt land, hurusom staterna oafslutligen sträfvat efter att såväl genom en själfständig utprägling och afgränsning emot hvarandra som genom »organiskt inre» territoriellt sammanhang blifva verkligt organiska områden eller i ordets fullständiga mening »geografiska individer». Invändningen att den ifrågakommande analogien

skulle göra statens »kropp» än mindre förgänglig än dess »själ», bemöter förf. med att »hvad som är dödt och odödligt är endast den s. a. s. råa marken». Bearbetad af ett folk i en stats hägn, får den något af folkets och statens förgänglighet. Det är i verkligheten icke samma land nu i Guadalquivirs dal eller kring Euftrat, »som det var under den gamla moriska och babyloniska jordkulturens tid».

Frågan om statens förhållande till sitt territorium drifver förf. att till en viss grad taga ståndpunkt till frågan om den privata jordägarerätten, och han förklarar det ur organisk synpunkt »alldeles klart», att »ägarerätten endast är att betrakta såsom delegerad från staten», med rätt för staten till »reduktion» vid vanhäfd», samt reserverar sig emot de principiellt socialistiska konsekvenser, hvilka däraf skulle kunna dragas, med att »den frågan kan öfver hufvud icke lösas med vetenskapens metoder». Han kommer äfven in på kapitlet om små eller stora stater, och konstaterar därvid en »det stora rummets tendens att öka sig själfv liksom storkapitalet», men finner i buffertpolitiken en viss »lif-försäkring för småstater».

I kapitlet om »*Staten som folk*» äro vi inne på den allmänna statslärans *etnopolitiska* område. Folket kan, särskildt vid den primära statsbildningen, vara äldre än staten, och »utan folk kunna vi ännu mindre tänka oss staten än utan land», ehuru som sagdt icke heller utan det senare, ty »ett folk som lämnar sitt land dödar sin stat». Folket utgöres ingalunda endast af den nu lefvande samtida människomassan, utan det »sträcker sig genom alla tider, likt en flod, som är densamma fast vattenpartiklarna växla», det utgör »den upphöjda gemenskapen af en lång rad förgångna, nu lefvande och efteråt kommande generationer, som alla sammanhänga i ett stort, innerligt förbund på lif och död», en uppfattning, som »skär emot demokratiens enkla lösning af folkvilje-problemet» och väl »motiverar institutioner till värn för minoriteter och kommande slakten». Den naturliga solidariteten inom denna oupplösliga lifs- och ansvarsgemenskap betecknar författaren »som *lojalitet* i teknisk mening».

Den här lojalitet möter emellertid »på etnopolitikens domän en motståndare, hvars reaktion däremot hör till det moderna statslivets mest karaktäristiska och djupast ingripande företeelser», nämligen *nationaliteten*. »Den människomassa, som sammanhålles af lojaliteten allena inom en stat, kalla vi *folk* i teknisk mening. Den massa, som sammanhålles af nationaliteten, benämna vi lika prägnant *nation*. Förhållandet dem emellan är etnopolitikens stora problem, dominerande inom denna disciplin liksom förhållandet mellan stat och rike inom geopolitiken.» I undersökningen rörande nationalitetens väsen påvisas ovederhäftigheten, af den *genealogiska* lösningen, särskildt genom en öfverblick öfver de rasblandningar, af hvilka de olika folken bestå, och på grundvalen af den historiska erfarenheten, att »i nationernas lif blodet knappast är

tjockare än vattnet». Och den specifikt *lingvistiska* lösningen hvilat i mycket på en genom den jämförande språkvetenskapens lysande resultat skapad »öfvertro». Erfarenheten visar, att nationer fullständigt och grundligt kunna byta språk, och »det lär vara omöjligt att räkna negererna i Amerika som engelsmän». Språket är emellertid »ett skarpt vittnesbörd om en genomförd och avslutad nationsbildning». Det är »nationalitetens spegel» och »intensivaste verktyg». Och lika litet som i ras eller språk kan man söka nationalitetens väsen i gemensamheten »i seder och bruk, i historia och i rättsordning jämte religion». Äfven den »rent subjektiva» och »*psykologiska*» lösningen, hvilken vill grunda nationaliteten »på medvetandet om gemensamma offer för samlifvet och beslutet att äfven framdeles lefva så samman», underkännes af förf. såsom förläggande »hela nationens väsen till suggestionens område».

Han afhugger den gordiska knuten genom att utan någon vidare utredning finna lösningen i den »biologiska synpunkten, att nationen är en *människoart*», ställd »mellan individen och mänskligheten», en »etnisk individ» eller »makroanthropos», med »bestämda både fysiska och psykiska karaktärsdrag». De senare konstituera i sin enhet »det mycket förkättrade och dock djupt verkliga begreppet *folksjälen*». Denna är i grunden »en ren naturdrift, 'Jenseits von Gut und Böse', och förblir detta äfven på höga kulturstadier». Men nationerna »kunna icke anses som personligheter i den höga meningen, att deras handlingssätt är helt eller ens öfvervägande förnuftsbestämt. De äro att betrakta som organismer i biologisk mening. Det enda fasta hos dem är intressena, fördomarna och drifterna, driften till själfbevarelse och växt, viljan till lifvet och viljan till makt», och deras altruistiska böjelser göra sig med större regelbundenhet gällande »endast där de icke klart strida mot de egoistiska». Det första i »en sund nations begrepp» är »själhfärdelsen». Nationerna »som sådana äro i grunden rena naturväsen, som i historien vilja icke objektiv sanning och rätt, utan *sig och sitt*». Förf. söker styrka sin ifrågavarande lära genom en undersökning rörande de historiska nationernas uppkomst, hvilken med sina assimilations- och acklimatiseringsprocesser ger en påtaglig bild af »sammansmältningens och anpassningens rent biologiska processer», och äfven därutinnan »är lik artbildningen inom den lägre organiska världen, att den icke synes vara en permanent stadigt pågående rörelse, utan med förkärlek fäst vid vissa brytningstider» (exempel ett skede i den äldre medeltiden), så att den skett »liksom språngvis», för att sedan synas, visserligen med en långsam förvandling, relativt »stå fast».

Denna nationsbildningsprocess kan objektivt anses avslutad genom det visserligen icke på alla nationaliteter passande kännetecknet, när »folkgruppen i fråga utbildat ett gemensamt och eget *språk*», och subjektivt vid den tidpunkt, när den »liksom människobarnen länge om sin tillvaro omedvetna 'nationaliteten' blir *medveten om sin egenart*, 'sin samhörighet inåt och afskildhet

utåt'. Då »förvandlas processen till politisk». Den myndiga nationen »kräver sin konfirmation i gestalten af stat», hvarigenom »naturkraften har inträdt i det högre stadium af medvetande, som följer med en förnuftig form», och »nationen erhåller det högre andliga innehåll, som den i sig själf saknar». Detta är innehållet i *nationalitetsprincipen*, »en af de största idéer, som någonsin dominerat ett tidevarf». Den blef verkligt aktuell först såsom en reaktion emot »den fosterlandslöse korsikanen». Napoleon Bonapartes förverkligande af »individens jätteförsök att forma världen i eget namn utan någon idé inom sig» och har icke spelat någon roll vid statsbildningen före midten af 1800-talet. Nationalitetsprincipen är hvarken mer eller mindre än »*personlighetsprincipen* i dess användning på de nationala personligheterna». Sin »verkliga och bestående garanti» har den »icke af egen kraft allena, utan däraf att den möter och förmäler sig med en annan kraft af icke mindre värde och vikt», nämligen med »*statens längtan efter ett lefvande sinligt innehåll*». Liksom nationen »vill idealisera sin nationalitet till lojalitet», vill »lojaliteten (mot staten) materialisera sig till nationalitet». Båda rörelserna »bära till samma mål: *nationaliteten*, där folk och nation falla samman på samma rum i samma statliga hägn». Nationen »söker en ande» och staten »söker en *själ*». I »förmälningen mellan nationens naturväsen och statens förnuftssträfvän ligger djupast den moderna statens idé». Det är »icke ren drift, icke heller abstrakt rätt, utan en syntes af båda. Rättens rena ljus har att bryta sig i ett nationellt temperament liksom i en atmosfär, och kommer endast i denna brytning till sin rätt i historien.» »*Absoluta* sträfvanden är det emellertid vid nationalitetsstatens bildande ju icke fråga om. Naturen har icke gränser i lagom proportion», och nationerna ligga icke heller tillräckligt »söndrade och fasta». De äro »till en viss grad elastiska kroppar». Hänsyn måste tagas till statssystemets fordringar samt till geopolitiska och andra nödvändigheter, liksom å andra sidan »nationalitetsprincipen icke hindrar en politisk sammanslutning i högre ringar, såsom madjarernas i Habsburgska monarkien eller tyskarnas i ett Mitteleuropa».

Nationalitetsprincipen är »en politisk upptäckt större än någon, sedan kristendomens upptäckt af individen: det finnes ännu en personlighet i historien, och denna person är nationen», men »nationalstaten tänkes icke som historiens sista ord». Vid frågan om en utveckling af statstanken därutöfver faller osökt tanken bl. a. på de stora öfvernationella *raserna* såsom dess eventuella bärare, och man kan »icke förneka möjligheten», att rastanken (man kan tänka på panslavismen, pangermanismen o. d.), »i framtiden skall få vitsord vid en utvidgning af själfva rikstyperna». Men »denna tid är i hvarje fall icke inne. Vår tid står i nationalitetens tecken. Hvad däröfver är på den etniska släktskapens område, det befinner sig ännu på den rena drömmens eller på sin höjd nebulosans formlösa stadium.»

I nästföljande kapitel, om »*Staten som hushåll, samhälle och regemente*», behandlas i ett sammanhang de tre öfriga hufvudsynpunkterna för statsbegreppets fullständiga fattande. Af dessa har författaren förut innefattat *ekonomipolitiken* inom sociopolitiken, men ägnar påtagligen under ett visst inflytande af vissa vid kritiken af hans närmast föregående arbete gällandegjorda synpunkter nu däråt en särskild afdelning, liksom nationalekonomi och sociologi framträda som »skilda vetenskaper, sedan de länge tagits i ett». Efter att hafva kastat en öfverblick öfver de på produktionens och kapitalets vandringar mellan staterna väsentligen beroende olika ekonomiska statstyperna såsom »borgenärstaten» och »gäldenärstaten», på »rentierstatens» (England exempel) »öfverkulturtyp», i jämförelse med den på det primära näringsbehovet inriktade af exempelvis det ryska systemet illustrerade, väsentligen agrariska »kolonitypen», af hvilken äfven den förra »till sist bär till ett beroende af utlandet, som i grunden är föga mera tillfredsställande än koloniens omogna och efterblifna tillstånd», finner förf. lösningen på det allmänna hushållsproblemet i *avtarkien*. Därmed betecknas »ekonomisk själf tillräcklighet», ett »relativt afskildt, inom sig slutet produktions- och konsumtionsområde», där »ett högt utveckladt folks skilda lifsbehof kunna komma till sin rätt inom egen hank och stör», såsom exempel hvarpå förf. hänvisar på den »geschlossene Handelsstaat», till hvilken det pågående världskriget tvungit centralmakterna att hart när förvandla sig. Ett steg i ifrågavarande riktning togs genom den »reaktion emot 1800-talets industrialistiska typ», som kom till synes i det protektionistiska systemet under århundradets senare del. Men »den avtarkiska principen nöjer sig icke med att stabilisera de nationella hushållen bak tullstängsel. Den vidgar sig till ett klart system, de »slutna intressesfärernas», i stället för den öppna dörrens». Och »i samma mån hushållen vinna sin avtarkiska själfständighet, måste de starka varianterna i öfverkultur och kolonialtyp utjämnas till förmån för ett system, som byter råvara mot råvara och industrivara mot annan industrivara», liksom det från den avtarkiska principen »faller ljus öfver det viktiga kapitel inom ekonomipolitiken, som handlar om hushållens internationella orientering eller handels »territoriella differentiering».

Med den *ekonomiska solidaritet* inom en stats näringslif (»i paritet med lojalitet och nationalitet»), som den avtarkiska utvecklingen innebär, stå vi direkt på tröskeln till *sociopolitikens* område, till staten såsom »Gesellschaft», såsom »sammanfattningen af alla de naturliga intressesfärer, som efter kulturens kraf och arbetsfördelningens lag binda medborgarna samman i smärre grupper inom en och samma statliga ram», såsom »en reäl mångfald af stridiga intressen, medan det nationella folket är en naturlig enhet af likartade individer». Efter ekonomipolitikens afskildjande kan sociopolitiken väsentligen begränsas till läran om själfva

samhällsklasserna. Förf. följer ur denna synpunkt »samhället» från *ättesamhället* genom *bysamhället* och *ståndssamhället* till nutidens »*medborgaresamhälle*», hvilket emellertid icke kan göra anspråk på arvet efter de förra, då det »icke gömmer den enskilde i solidariska sammanslutningar», utan i öfverensstämmelse med naturrättens och liberalismens atomistiska uppfattning grundar staten direkt på individerna, och »därmed negerar samhällets egen princip». »Med ens står det klart för oss, att vi lefva i ett genomgångsstadium, sådant som alltid måste förekomma vid de stora typernas skifte». »Rundt omkring oss sjuder det och brusar af ett ungt lif, som vill tränga fram. Organiskt och fritt, som plantor i naturens vår, skjuta upp sociala bildningar af en typ, för hvilken liberalismens ideal minst af allt passar.» »Detta är föreningsväsendet eller associationen. Det pekar uppenbart hän mot en ny samhällstyp, direkt utsprungen ur arbetsfördelningens princip, som aldrig varit mera bjudande än i våra dagar, men på jämlikhetens och den nationella samlingens grund, som vinning från den liberala öfvergångsåldern. Det är de moderna klassernas vaknande medvetande, som här inom staterna korresponderar med nationernas vaknande medvetande inom statssystemet.» »Sambandet med *kamrater* stiger upp till ledande social princip, sedan banden med likar, med grannar, med fränder slappnat. Resultatet, som sålunda hägrar i vår tids förgrund, är en kvartär samhällstyp, associationen eller *facksamhället*, växande ut från kroppsarbetares sammanslutning till arbetsgifvares och literata yrkens af alla grader, och sträfva till ett mål, där samhällets naturliga intressegrupper alla fått organisation och vederbörlig plats i kulturarbetet.» Såsom ett komplement till naturgebietet, nationen och det avtarkiska hushållet på de öfriga områdena söker staten här sig till underlag ett naturligt samhälle, ett harmoniskt socialt underlag, inom hvilket »genom medborgarskapets idé klasserna koördinerats med hvarandra i stället för ståndssamhällets subordination och på samma gång famnat hela folket i stället för ståndssamhällets privilegieväsen». Känslan af denna harmoni kallar förf. *socialitet*. »Man ser genast analogien med nationaliteten, som betyder solidaritet inom folket, liksom med lojaliteten, som är solidaritet under lagen.»

»Statens femte och innersta element är *regementet*», och »regementspolitiken är en annan vetenskap än statsrätten», hvilken studerar sitt objekt »i hvilat och i konstituerande akter», under det att »regementspolitiken ser i staten alltjämt en aktiv vilja och gör sig reda för det sätt, hvarpå den i verkligheten konstitueras (författning), såväl som för de former, i hvilken den faktiskt verkar (förvaltning)». Äfven här »är statens verkliga princip den politiska ändamålsenligheten och icke rätten», och staten realiserar rätten, »därför att den insett dess ändamålsenlighet» och såsom »det andliga krönet på statens hela personlighet». »Det rättsligt genomsyrade regementet kan uppfattas som det renasté uttrycket

för statens *ande*.» Först påvisas det djupa sammanhang, som härvidlag »binder staten vid de lägre sidorna» och därmed hindrar honom att göra sin förnuftiga fria vilja absolut gällande», huru redan landets beskaffenhet gör sig gällande i ståtsskicket och gifvetvis än mera den specifika samhällsbestämdeheten i nyss antydd bemärkelse:

Det nya medborgarsamhället har lancerat den *allmänna rösträtten* i individens namn såsom ett den moderna statens personlighetskraft, och det sträfvat efter ett associations- eller facksamhälle i närmaste samband med den social- eller *samhällsrepresentation*, som är den naturliga efterträdaren till den ensidiga nationalitetsrepresentation, i hvilken den allmänna rösträtten och de samfällde valen resulterat. De sistnämnda voro tvenne murbräckor emot tronen och dess privilegierade medhjälpare, men när absolutismen efterträds af ett konstitutionellt regemente, »då måste den i nationalrepresentationens idé öfverspända folkviljan likaledes modereras i gestalten af en organisk samhällsrepresentation». De samfällde valen tillhöra »medborgarsamhällets interregnum». På »det nya naturliga samhället» måste grundas »en intresserepresentation, där det moderna samhällets stora faktiska arbetssfärer träda inför staten med hvar sina förtroendemän till språkrör och med den tyngd allena, som motsvarar deras resp. värde för det allmänna — detta är lösningen på representationens stora problem». Allt detta på grunden af den sant uppfattade nationella medborgartanke, på hvilken »framtidens representation alljämt skall hvila», och hvilken de moderna klasserna icke skola klyfva »ända ned till bottnen, som de forna stånden gjorde», utan ur hvilken de skola stiga upp »som bergshöjder ur en gemensam sockel». Liksom förut i den organiska förbindelsen mellan grupp-samhället och det avtarkiska hushållet samt det harmoniska naturgebitet, så igenkänna vi nu i det förstnämndas sträfvan efter ett politiskt uttryck i intresserepresentationen på nationell grund »en och samma lag arbetande i statslivets alla elementer och på dess olika sidor. Allt hänger samman i samma stora utveckling.»

»Men om intresserepresentationen är framtidens nödvändiga uttryck för folkviljan, då skall icke heller den politiska demokratiens vara historiens sista ord.» »Under makten af revolutionsidéerna har 1800-talet sträfvat till en lika monistisk statsform som 1700-talet, fast i den motsatta riktningen.» »Tronen som det fann före sig i egenmäktighet har det grusat (republik) eller åtminstone degenererat (parlamentarisk monarki).» Nu måste vi vänta »en ny syntes i stort, en förstärkning af den specifika statsmakten på demokratiens egen grund, ett tillgodoseende alltså af ordning och frihet, tillika genom en monarkisk renässans (konstitutionell monarki) eller cäsaristisk koncentration (principat). Förf. har på erfarenheten om öfverdrifters benägenhet att framkalla motsatta dylika, »kalkerat ett naturligt system för statsformerna, där den nedgående linjen från absolutism via konstitutionalism till demo-

krati (parlamentarism) tänkes aflöst af en uppstigande linje via principat till ny absolutism (cäsarism). Senaste århundradet har bevitnat den förra serien i dess oemotståndliga gång öfver Europa.» På grund af erfarenheter från andra tidehvarf kunna vi »ana att Europa en gång skall hafva löpt demokratiens lina ut, och att då förestår ett återvändande på den andra linjen, likt sommarmonsunens aflösning af vintermonsunen i lagbundet skifte». Trots all skenbar frihet är världen »fången i bojorna af långa och stora processer under själfva lifvets lag», och »det faller främst på regeringens ansvar att väksamt afpassa statsskicket efter tidehvarfvets stora lag». Härvid hjälpa inga idealförfattningar, »hvad det kommer an på, är det lefvande innehållet», och därmed i främsta rummet på *nationalandan*. Ett folk skall själf lefva sig till sin författning, så att den sitter som »huden på en kropp». Och lifvet häfdar sitt primat öfver alla yttre former. »Gödt är för ett folk att hafva ett tidsenligt och i allo välordadt regemente, men ännu bättre är en sund och stark själ. Gustaf Adolfs tidehvarf i Sveriges historia med dess skröpliga lagstiftning är ett exempel för alla tider, att *staten är större än sin författning*.»

Den sista afdelningen af Kjelléns bok bär titeln »*Staten under lifvets lag*», och är åtföljd af en kort »afslutning» »om statens ändamål». Förf. sysselsätter sig här först med frågan om statens födelse och död. Hvad det förra beträffar, tar han med hänsyn till den primära statsbildningen bestämdt afstånd såväl från läran om statens gudomliga ursprung, som från hvarje naturrättslig fördragsteori. Statens egen vilja är dess rättsgrund, och dess skapelseakt ligger utanför rättens område. Hvad den *sekundära* statsbildningen, nya staters framträdande inom det redan bestående statssystemet, beträffar, måste, på grund af det därvid oundvikliga genombrytandet af dettas rättsförhållanden, från den internationella rättens och moralens synpunkt, hvarje nyfödd stat »i folk-rättens husförhörskbok» antecknas som »oäkta», tills den i folk-rättslig fördragsform vinner ett rättsligt erkännande. I framtiden torde, enligt förf:s mening, »ingen ny stat komma till utan denna lefvande personlighet», som konstitueras genom *nationaliteten*; och »hvad historien först och sist fordrar af en nation, som skall anses värdig dess högsta rang, den suveräna statens, det är vilja och kraft och beslutsamhet att i handling till hvarje pris häfda sin personliga rätt».

Vid nya staters tillkomst på den rätta nationalitetsgrunden, såsom vid Italiens och Tysklands enande till nationella stater, måste ju i sammanhang därmed vissa mindre stater »dö»; men en *sådan* död är blott att »uppgå i ett högre lif», som »bryter dödens udd och betager dödsriket dess seger». Och denna form för staternas förgänglighet leder hän mot den med våra innersta föreställningar öfverensstämmande tanken, »att mänskligheten en gång skall realisera sin enhet äfven i politisk form», i en »universalstat», där »de statliga lifven rinna ut som floder i hafvet, låt

vara att deras skilda fåror alltjämt skola kunna urskiljas (i föderalismens tecken); en bekräftelse ända till slutet af den biologiska analogien »utan kränkning af vårt odödlighetshopp». Hvad den allmänna frågan om staternas dödlighet beträffar, så har man med denna »nått till vetandets gränser», där »vetenskapens väg är slut och trons begynner». En stats försvinnande från kartan synes ej nödvändigt behöfva betyda dess död för all framtid, ty finnes *nationen* kvar, finnes, äfven om »nationaliteten» synes försvunnen, hopp om »reinkarnation». Men är själfva *nationen* såsom sådan borta, då är döden »lekamlig och evig», då »försvinner äfven staten ovillkorligt och utan återvändo». Af historien synes det, som om den mest i ögonen trädande formen för detta *nationens* lekamliga bortdöende vore att söka i den »tvåbarnssystemets» *nationella paralyti*, som »i själfviska beräkningar offerar hvarje tanke på släktet». Och ett resultat hafva blickarna i det nämnda ovetbara dock skänkt, »och detta af omätlig-betydelse såväl i praktiskt som i teoretiskt hänseende», nämligen »att det i afgörande mån beror på individerna själfva, om deras stat skall få länge lefva på *jorden*».

Vid återblicken på den bana, han nu »vandrat till slutet», erinrar förf., att han med flit i öfvervägande grad betonat statens natursida, för att genom »en belysning också från vänster komplettera den traditionellt öfvervägande belysningen från höger» från statens kultursida, och han anser sig kunna konstatera, att »bakom denna belysningseffekt ligger också ett nytt utslag i själfva balansen mellan nödvändigheten och friheten: en försökjutning till den förras förmån». Den »från början till slut efter lefvande modell» gjorda undersökningen har nämligen resulterat i »att staten är primärt en intresse- och maktsfär och icke en rättsfär, ett sinligt förnuftigt väsen, med accenten på den sinliga sidan», detta så starkt att det, äfven om »farliga hemligheter» därigenom yppas, blir nödvändigt att »reducera staten från filosofernas rättstat och förnuftiga väsen till ett i själfviskhet bundet, under lifsnödvändigheter famlande väsen af lägre förnuftsutveckling, än den, till hvilken individen kan höja sig». Den obetingade lydnadsplikten emot detta väsen kan således icke härledas ur det högres auktoritet *såsom sådan*. Förf. söker lösa den frågan genom »en enkel hänvisning till fjärde budet». Och hvarför skall du »hedra din fader och din moder» i staten? »Därför att *dig* må väl gå», därför att det är sitt eget *nationella* väsens lag, individen underordnar sig, då han lyder staten. Och sedan »i framåtskridandets namn» det förflutna århundradets rationalism »vädrats ut ur vår statslära och statspraxis», skall man, menar förf., i den af honom gifna statsförklaringen »finna ett ökadt stöd för förtroendet mellan stat och medborgare», då »ett personligt förhållande lättare uppstår gent emot en annan personlighet på godt och ondt än mot ett abstraktum».

Enligt förf:s mening bevisar hans »organiska uppfattning äfven därutinnan sin högre sanning, att den återger staten ett eget

sin helhetsgestaltning, afgjordt mera erinrande om en färdig konstskapelse än om de traditionella lärosystemformerna. Denna framställningsform torde så till vida äfven inom vetenskapen få betraktas såsom den högsta, som själfva systemet först därigenom kan framträda såsom konkret verkande enhet i och af mångfald, hvilket gifvetvis är »idealet» för ett sådant. Äfven därutinnan bevarar sig det intryck af konstverk, som den Kjellénska boken skänker, att den öfverrikedom af väckande nya tankar och lefvande bilder, den innehåller, alltigenom kläds i en i ordets egentliga mening stilistiskt »skön» form, mäterligt utarbetad i detaljerna och harmoniskt afvägd i proportionerna.

Inför dessa förhållanden har anmälaren fallit för frestelsen att åt själfva redogörelsen för arbetets innehåll ägna ett vida större utrymme, än det i dylika fall vanliga, därvid han bemödat sig att i möjligaste mån låta detta innehåll framträda i den stilistiska dräkt, förf. själfvt gifvit detsamma, liksom han omsorgsfullt undvikit den visserligen på många ställen framträdande frestelsen att grumla det afsedda harmoniska helhetsintrycket genom inskjutande af egna anmärkningar. Han hoppas emellertid, att denna vidlyftighet äfven skall vinna sitt försvar i det anmälda arbetets egen betydenhet. Det utgör nämligen utan gensägelse *quinta essentia* af allt, som förf. skänkt åt sin vetenskap under sin långa och rika skriftställarebana, samt ger en koncentrerad och allsidig framställning åt ett system, som efter alla tecken att döma kommer att bilda skola inom statsvetenskapen, och detta knappast blott inom den svenska.

Men just af sistnämnda anledning är det också så mycket viktigare att söka vinna en riktig insikt i den nya statslärans verkliga vetenskapliga bärvidd. En närmare undersökning torde nämligen ge vid handen, att den frejdade författaren i det hänseendet i någon mån öfverskattat sitt verk. Ur sina träffande analogier och sinnrika grepp på den förhandenvarande »verkligheten», hvilka för visso utgöra bland de mest betydelsefulla och belysande bidrag, som någonsin lämnats till statens *fenomenologi*, drar han nämligen vissa slutsatser i fråga om statens *väsen*, som icke blott äro alltför »djärfva», utan som näppeligen låta sig häfdas inför den principiellt förutsättningsfria vetenskapens domstol. Denna anmärk-

ning afser ingalunda ett underkännande af den genomgående *empiriska* metod, förf. använder såsom sådan. Undertecknad bekänner sig visserligen, om ock på en efter förmåga utpräglad *kriticistisk* grundval, till den »rationalism», som Kj. låter sig så angeläget vara att »utvädra» ur statsvetenskapen. Att här upptaga något meningsutbyte rörande *den* principolikheten skulle emellertid föra allt för långt utom den naturliga ramen och expansionsmöjligheten för detta lilla inlägg. Granskningen gäller alltså endast förf:s slutsatser och undersökningsresultat skärskådade från den af *honom själf* proklamerade exklusivt empiristiska ståndpunkten, och såsom vunna genom en rent empirisk forskningsmetod.

Och det skall då visa sig, att dessa forskningsresultat, särskildt i hvad de röra statens väsensbestämmdhet *icke* alltigenom låta sig upprätthållas från den principiellt förutsättningsfria empirismens ståndpunkt. Blott däraf att staterna framträda såsom ekonomiskt, socialt och rättsligt ordnande och verkande viljor inåt och såsom med hvarandra täflande och kämpande makter utåt samt af att de därvid i språkbruk och föreställningssätt behandlas »*som om*» de vore driftsmässigt eller medvetet handlande personer, kan man icke med kritiskt bindande kraft, kunskapsteoretiskt sluta till att de i sig *äro* själfbestående väsen af en viss bestämd dignitet, och ännu mindre naturorganismer med ett territorium till »kropp», en nationalitet till »själ», och möjligen en förnuftig rättsordning till »ande» e. d. En dylik »introjektion» af från de sinligt förnimbara naturväsendena lånade karaktärer i såsom dylika väsen icke-sinligt förnimbara *samhällen*, måste en principiellt förutsättningslös empirisk forskning obönhörligt stämpla såsom en naturalistisk eller biologisk *dogmatism*.

Den *konsekvent, förutsättningsfria* empiriska samhällsundersökningen har primärt ingen rätt att om staten eller något annat samhälle utsäga något annat väsenspredikat än deras »*samhällighet*» såsom rätt och slätt en mångfaldsenhet utan vidare och hvad ur denna enhet såsom sådan följer. Och den måste konsekvent utgå från en allmän, icke aktuellt organiserad sådan samhällighet eller obestämdt enhetsförnummen mångfald, primärt af en lika universell som oorganiserad natur, d. v. s. när det gäller de mänskliga förhållandena — från den rent primitiva, af alla män-

niskor bestående samhälligheten. Denna utgör den primära gestaltningen af det under senare tider till sitt begrepp så omstridda »Gesellschaft» (på svenska samhälle i vidsträcktaste bemärkelse eller rättare allmän *samhällighet*), hvilket i själfva verket icke är något annat än den diffusa af en tallös massa kombinationer och stridiga eller »kooperativa» sträfvanden och samhällliga »potentialiteter» regellöst genomväfda samhällighet, inom hvilken och ur hvilken de olika distinkta samhällena genom *organisation* framträda. Och om man på detta sätt med noggrannast möjliga iakttagande af det kritiskt principiella förutsättningsfrihetskravet, och utan dogmatiskt inläggande i dess väsen af vissa yttre »fakticiteter» söker tränga in i denna företeelse, så skall man finna hurusom icke blott från »rationalistisk» utgångspunkt, utan i utpräglad motsats till den Kjellénska uppfattningen äfven från dennas *rent* empiriska ståndpunkt och med dess metod, *rätten*, just *rätten*, kvarstår såsom det konstitutiva för och det *väsentliga* i samhället och i särskild mening i staten, att det är rättsmakten och icke naturmakten som är det där dominerande *väsenselementet*.

Samhällighet rent och utan vidare förnummen är såsom sådan äfven i sina primitivaste former, intet annat än *den gryende rättsaktualisationen*. Den är samhällighet uteslutande genom att flera lefva i en viss gemenskap samt bejaka denna gemenskap såsom sådan, d. v. s. hvarandras tillvaro inom densamma, d. v. s. att hvar och en i någon form eller till någon grad gör häfdandet eller åtminstone, låt vara under allehanda inbördes slitningar och intressekonflikter, fördragandet af de öfrigas tillvaro och dennas gällandegörande inom den gemensamma samhälligheten till en sin bestämningsgrund. Utan detta reciproka respekterande af »samhällsmedlemmarnas» tillvaro är icke samhälligheten. Dess fullständiga åsidosättande är identiskt med individuell isolation; och dess »positiva negerande» kommer till synes i individens »naturliga» drift att i sig helt absorbera »de andra», helt enkelt »äta upp dem», en företeelse, som bekant icke helt och hållet okänd inom den mänskliga sammanlefnaden.

Men detta inbördes tillvarohäfdande eller tillvarosfördragande, som är lika med det rent förnumna *samhället*, det är också just identiskt med hvad vi kalla *rätt*, i detta ords allmännaste bemär-

kelse. Och därför är äfven för den kritiskt renade empirismen *rätten*, och intet annat än denna, samhällets *väsen*, i den mening man från denna ståndpunkt öfver hufvud kan tala om ett sådant begrepp som det sistnämnda. Det skall ej kunna uppletas en enda samhällstyp eller samhällighet, där icke rätten i denna mening utgör det för dess *samhällsbestämmdhet* konstituerande elementet, huru inefvad densamma än månde vara i allehanda andra företeelser och omsorger, och huru praktiskt »kränkt» eller negerad den »verkliga» rätten därvidlag än kan te sig. Icke ens en »*absolut despoti*» af ett eller annat slag utgör något undantag härvidlag; ty alldeles oafsedt »despotens» viljebeskaffenhet måste han dock, åtminstone i den mån han ej kan bokstafligen »uppsluka» och »smälta» dem, i dessa sina »undersåtars» tillvaro och till en viss grad omvårdnad se ett ändamål, som i sig sluter en viss grad af rättsaktualitet, hvilket för öfrigt äfven kan verifieras i de gifvetvis sammanlagdt starkare »andras» ur det senterade samhälls- h. e. rättskyddet allena förklarliga fördragande af förtrycket. Till den rena nollpunkten kan rättsaktualiteten aldrig sjunka i någon samhällighet, ty i och med detsamma har denna upphört att vara en sådan.

Ur den allmänna samhällighet eller ur det *potentiella* rättsväsen, som här ofvan skildrats, »utkristalliserar» sig nu ett nät af olika, mer eller mindre inom sig slutna samhällsenheter eller organisationer, med mer eller mindre allmänna eller speciella, obestämda eller distinkta uppgifter. När något af dessa »samhällen» framträder med sådan inre universalitet och sådan makt, att det enhetligt inordnar och lagbinder hela den inom dess omfång befintliga, mer eller mindre diffusa samhälligheten, med densamma tillhöriga individer och materiella underlag samt inom densamma framträdande uppgifter, sträfvanden och samhällsbildningar, under sitt oemotståndliga och inappelabla, inåt »suveräna» välde, då benämna vi ett sådant samhälle för *stat*. Något annat och mera torde från *kriticistisk*-empirisk ståndpunkt knappt kunna utsägas om statsbegreppet, än att staten, statsorganisationen just *består* uti, att dess »väsen» utgöres af denna rättens enhetliga, inom statens område genomförda, låt vara i en mängd momenter ofullkomliga aktualitet i gestalten af en allom bjudande samfundsvilja. Att

ustrusta detta statsväsen med vissa ur den yttre verkligheten hämtade attribut, såsom en territoriell »kropp», en nationell »själ» o. s. v., såsom dess *väsensegenskaper*, måste ofrånkomligen fastslås såsom historistisk eller naturalistisk dogmatism. Och att, såsom Kj. gör, bestrida dess konstitutivt dominerande rättsliga karaktär, det är helt enkelt att bestrida den egenskap hos staten, som allena gör den till samhälle, *till stat*. Att staten också är engagerad i en mängd materiella eller ideella kulturuppgifter, framträder såsom »geopolitiskt», ekonomipolitiskt eller sociopolitiskt orienterad samhällsvilja, utgör intet som helst bevis häremot, utan detta är endast ett uttryck för, ett representativt gestaltande af den *samfällighet* i af rätten i dess förefintliga aktualitetsgrad alltigenom integrerad handlande, som är ett naturligt utslag af *samhällsenheten*, detta i en just efter rättens aktualitet afpassad, med den verkliga rättens aktualisering harmoniskt stigande grad.

Och lika litet motsäges statens konstitutiva rättskaraktär af den omständigheten, att staterna i det internationella lifvet framträda som med en nästan vilddjursmässig egoisminstinkt *mot hvarandra* stridande, de ideella folkrättsbanden vid första »behof» ogeradrt sönderslitande »makter». Detta förhållande kan på sin höjd utgöra en instans *emot* läran om staten såsom en *själfbestående personlighet*, ty vore den detta och samtidigt rätten utgjorde denna personlighets väsen, då skulle, det är ovedersägligt, denna staternas internationella framfärd förefalla som en *contradictio in adjecto*, oförtydligt hänvisa på ett annat handlande subjekt, än det den inre rätten ordnande och häfdande statsväsendet. Helt annorlunda ställer det sig gifvetvis, om staten endast betraktas såsom en i en härskande maktgestaltning manifesterad rättsordning, såsom *gränsen* för rättsordningens aktuella (d. v. s. *fenomenellt tryggade*) genomförande inom den primära och diffusa universella samhälligheten. Då är det alls icke oförklarligt, att samma samfällda vilja, som *inom* denna gräns var rättsligt organiserad och rättsligt tyglad, *utom* densamma, där rättsordningen *icke* är aktuell i nyssnämnda mening, mer eller mindre låter sig ledas af de egoistiska sträfvanden, som inom det förutnämnda primära samhällighetskaos göra sig gällande vid sidan af de sporadiska rättsaktualitetsmomenten. Redan Aristoteles hade som bekant vunnit den

insikten, att människan som, »om hon funnit sin fulländning i staten är den bästa af alla skapade varelser, frigjord från lag och rätt är den allra dåligaste af dem», samt att »beväpnad orätt är den farligaste», och ansåg sig af förhållandena kunna draga den slutsatsen, att »rättfärdigheten (motsatsen till denna farliga orätt) är bunden vid staten; ty rätten är intet annat än den statliga gemenskapens ordning».

Denna redan af »den allmänna statslärans fader» insedda sanning, är också i alldeles särskild mening ägnad att sprida ljus öfver statstankens ställning till de *mellanstatliga förhållandena*. Ty är staten till sitt förnimbara väsen den öfverhetligt organiserade, sanktionerade och tryggade, i en genom en eller annan representant eller representation framträdande *samfälld mångfaldsvilja* integrerade, *rättsaktualiteten*, så är det evident, att det internationella tillstånd, på hvilken förf. framför allt grundar sin maktteori, beror på att staterna i förhållande till hvarandra fortfarande lefva inom ett mer eller mindre diffust »Gesellschaft», där denna rättsaktualitet ännu icke har vunnit en dylik fast organisation och öfverhetlig representation, och hvars immanenta samhällsuppgift således är att framföda en sådan.

Historien är i det hänseendet en god läromästare. Den vittnar oförtydligt om hurusom — vid sidan af talrika vanligen i monarkisk gestalt framträdande i de diffusa »Gesellschafts»-förhållandena hottnande och af den, vare sig individuella eller »samfälda» egoismen dominerade, mer eller mindre storartade och väldiga, till en oorganisk universalitet naturligt sträfvande vrångbilder af den sanna statsordningen. — denna själf efter hand utvecklas från den antika stadsstatstypen och till nutidens germanoromanska nationsstat, ett successivt inordnande af allt mera omfattande sfärer i den aktuella rättsordningens tryggande och främjande hägn, som oförtydligt pekar på en »universalstat», hvilken under en eller annan form måste framträda som den statliga utvecklingens och expansionens slutmål.

I fråga om denna statstankens af den förutsättningsfria forskningen betingade, å ena sidan begränsning, å andra sidan utvidning, hafva filosofer och statslärare oftast i förunderlig grad visat sig som barn af sin tid. För Plato var sålunda uppenbarligen staten

äfven i väsendet typiserad i den helleniska *statsstaten*, under det att Boström (särskildt otvetydigt framträdande hos hans intime lärjunge Claëson) liksom Hegel alldeles påtagligt anser sig finna statsproblemet lösning inom nations- eller folkstatens ram, öfver hvilken den förre dock fastslår högre publika rättssambhällen i statssystemet och statssystemernas system eller mänskligheten, under det att den sistnämnde — i strid för öfrigt med de konsekvenser, till hvilka hans allmänna ståndpunkt borde ledd — definitivt synes öfverlämna de internationella förhållandena åt den »Weltgeist», hvilken i »Weltgeschichte als Weltgericht» utöfvar sin oinskränkta domsrätt öfver »das höchst bewegte Spiel der innern Besonderheit der Leidenschaften, Interessen, Zwecke, der Talente und Tugenden, der Gewalt, des Unrechts und der Laster», hvilket utmärker de med nödvändighet »beschränkte» besondere »Volksgeister» i deras inbördes samlif, en skickesediger lära, hvilken dock ingalunda kommit denne store tänkare att ett ögonblick betvifla, om han också icke aktat nödigt att vetenskapligt demonstrera, identiteten emellan rättsstaten och »makterna».

Kjellén har i detta afseende dokumenterat sig såsom en empiristisk naturalistisk »Hegelian». Han har visserligen, och därvidlag ur viss synpunkt såsom »god förste», lyckats organiskt förbinda vetenskapen om de yttre och om de inre statsförhållandena till ett enhetligt system. Men hvad han därvid lär om »makternas» säregna förhållanden och internationella lif bär alltigenom den — låt vara historiskt orienterade — rena *naturvetenskapens* prägel, är af samma slags vetenskapliga karaktär och värde som exempelvis biologens forskningar inom djur- eller växtvärlden och låter dessa förhållanden väsentligen dirigeras af den, visserligen såsom »Weltgeschichte» framträdande, biologistiska naturdriften.

På samma gång har han ju ingalunda varit blind för stats-tankens evolutionistiskt universella innebörd, och han har äfven iakttagit en äkta vetenskaplig hållning gent emot frågan om ett dylikt öfvernationellt eller eventuellt universellt statssambhälles gestaltning i vår värld, i det han, om ock med vissa flyktiga antydningar åt ras- och föderativhåll, lämnat dettas närmare bestämdhet å sido, en criticistisk själfbesinning, som onekligen står i ett visst kontrastförhållande till hans eljest så »definitiva» nationsstats-

teori. Om ett dylikt »världsrike» kan från här af mig häfdade statsuppfattningssynpunkt gifvetvis med vetenskaplig säkerhet intet mera utsägas, än att det måste vara en organisativt tryggad själfständig rättsordning, med faktisk makt att obönhörligen häfda den universella samhällighetsviljan med hänsyn till allt och alla inom sitt omfång. En så omfattande rättsordning, med förutvarande utåt liksom inåt suveräna samhällen såsom närmaste »undersåter» visar emellertid oförtydligt hän emot en statsform af helt annan typ än de hittillsvarande staternas eller statliga sammanslutningarnas. För denna »världsrikestyp» har man sålunda förvisso ingen som helst teoretisk befogenhet att a priori fastställa några vare sig efter »rasbestämhet» eller efter »federativa» statsbildningar afpassade former. Man kan endast »konstatera», att den enhet, som med tillräcklig effektivitet skall kunna häfda sitt välde öfver sådana »selfgovernmentorgan» som det här blefve fråga om, gent emot desamma måste besitta en än mera själfständig och i dess egen natur själfgrundad yttre eller inre maktställning än den som exempelvis tillkommer den nationsstatliga (äfven monarkiska) öfverheten inom dess område. Historien förvarar verkligen åtminstone ett omisskänligt, efter en säregen, i viss mån de nyssnämnda förutsättningarna fyllande typ, gestaltadt, sträfvande i sådan riktning, nämligen det som representeras af medeltidens kyrka, hvilken emellertid, i den nu föreliggande synpunkt förkrympta gestalt, hyär den germanromanska suveränitetsstaten lämnat densamma, torde vara föga ägnad att upptaga de stolta världsrikestraditionerna från Gregorius' och Innocentius dagar. Den gällande folkrätten återigen söker som bekant förverkliga den universella rättsordningen utslutande på grundvalen af de »underlydandes» fria aktualiserande genom dem själfva såsom sådana af den öfverordnade rätts- och samhällsbestämtheten. Och om dess utsikter att på sådana grundvalar kunna utvecklas till en effektiv rättsordning torde åtminstone de senaste årens erfarenheter knappt hafva afgifvit något mera lofvande vittnesbörd.

Det är påtagligt att för ofvannämnda, i dess allra allmännaste konturer här antydda samhällsuppfattning, *statens ändamål* måste formuleras rätt annorlunda än Kjellén i sin slutafdelning gjort. Det låter sig för all del äfven med fog påstås, att statens mål är

att »fullkomna folkanlaget», särskildt genom »personlighetens förbättring till allt större fullkomlighet». Men dessa uttryck säga i sin tämligen vaga allmänlighet på en gång för mycket och för litet för att ge ett prägnant uttryck åt statens specifika ändamål. Och då förf., utan vidare anger »ändamålsenligheten och nyttan» som statens allt dominerande och dirigerande »moraliska princip» så är därmed trots alla antydningar om rättens »ändamålsenlighet», dörren öppnad för en utilism, hvilken för hans öfvervägande naturalistiska biologism kan leda till oberäkneliga allt annat än rättsbestämda konsekvenser i »maktilosofisk» riktning. Nej statens lifsuppgift är att i tryggande former *aktualisera rätten* inom det primära samhällighetskaos till olika samhällsbildningar och i allt vidare kretsar, med den universella rättsordningen såsom slutmål, men icke rätten såsom den »buttre och ohöflige herre bakom en lucka», om hvilken förf. talar, utan rätten såsom det renaste uttrycket för samhällets egen *essentia*, rätten, såsom den lifgifvande, ledande och »härskande» *idékraft*, som befruktande utlöser alla högre samhällighets- och samfäldhetsmöjligheter, sträfvanden och »idéer» samt skyddande positivt leder öfver dem till ett i inre och yttre mening universellt kulturlif.

Denna allmänna statsåskådning lämnar en omedelbar och naturlig förklaring — och vederläggning — af de historiska hufvudriktningarna inom den allmänna statsläran. Statens dominerande rättskaraktär utgör gifvetvis den ypperligaste jordmån för framväxande af den ju också i ordets egentliga mening uråldriga teorien om statens grundande på ett rättsligt statsfördrag. Och å andra sidan utgör den historiska erfarenheten om samhällsväsendets spontant framträngande makt en verksam läromästare för insikten om den ifrågavarande fördragsteoriens uteslutande fiktionsvärde samt ett naturligt fundament för den ännu inom den modernaste statsvetenskapen kraftigt sig gällandegörande uppfattningen af staten och rätten såsom en vare sig af Gudi eller af patrionialförhållanden eller helt simpelt ur »den starkares rätt» stammande maktteoretisk fakticitet. Och för en mera djupgående, lifvet och grunden sökande undersökning, ligger steget öfver båda de nämnda åsikterna utomordentligt nära till en *organisk* uppfattning, som bakom samhällets särskildt statens spontana fram-

trädande samt ordnande och ledande verksamhet spårar högre eller mera omfattande kollektivistiskt gestaltade personligheters ingripande i vår värld. Där denna åskådning helt idealistiskt och utan några naturalistiska eller historistiska formdogmer fattar staten såsom en högre etisk-andlig rättspersonlighet, är densamma ägnad att verka utomordentligt befruktande och lifvande på den enligt här häfdade mening sanna stats- och rättsuppfattningen, samt kan ofta endast genom en hårfin distinktion särskiljas från en verkligt kriticistisk uppfattning.

I samma mån åter igen, som den ifrågavarande organiska eller personliga statsuppfattningen bemänges med naturalistisk eller historistisk dogmatism, grumlas den för personlighets- och kulturutvecklingen riktningsgifvande rena statsidén till förmån för en i denna dogmatism fundamenterad »maktfilosofi». Kjelléns biologistiska statslära lutar, liksom flera af dess berömda föregångare, ovedersägligen i rätt betänkelig grad åt det senare hållet.

Stick i stäf emot den idealistiska identifieringen af lif och själfmedvetande, enligt hvilken det endast i det inre och andliga helt aktuella lifvet försvagas och »altereras», i samma mån det framträder i yttre och »naturalistiska» gestaltningar, lägger Kj. lifvets och det biologiska statsselementets hufvudfaktor i det yttre, i naturen, som med sin blinda driftegoistiska maktvilja med järnhård nödvändighet ingriper i staternas öden. Den kritiska punkten därvidlag ligger i hans ofvannämnda lära om *nationen* såsom ett *naturväsande*, hvilket i sin blinda driftsbestämmdhet har en hufvudsaklig andel i statsbildandet, samt såsom statens naturbestämda »själ» spelar en i det mesta afgörande roll i »makternas» lif, utveckling och strider. Vi äro här inne på den utomordentligt svåra frågan om förhållandet mellan »kultur» och »natur» och dennas ur viss synpunkt bestämmande inflytande på uppfattningen af staten. Hvar går i själfva verket gränsen mellan kultur och natur? En konsekvent determinist kan mycket väl häfda den ståndpunkten, att *allt* är »natur», såsom undantagslöst lagbestämmdt, medan å andra sidan en lika konsekvent »vitalist» svårligen torde kunna fränkännas en viss befogenhet att från sin ståndpunkt spåra »subjekternas» mer eller mindre själfständiga inverkan, och därmed äfven »kulturens» rötter redan inom själfva den organiska artbildningen, och således

djupt nere i hvad som allmänt erkännes tillhöra naturens rike. Kjellén låter å ena sidan kulturen sträcka sig ganska långt »nedåt», då han ju påvisar själfva *jordens* hart nära substantiella förvandling under inflytande af olika kulturer. Men å andra sidan utsträcker han enligt min mening naturens välde alldeles för långt uppåt genom sin lära om nationen såsom ett utprägladt naturväsen, en veritabel »människoart» emellan individen och mänskligheten.

Utan att härvidlag på något sätt vilja gå till sådana subjektivistiska eller psykologiska, i den moderna statsvetenskapen rätt allmänt gängse öfverdrifter, som i nationaliteten se föga mera än »ett dag för dag fortsatt plebiscit», måste jag dock på det bestämdaste betona den Kjellénska lärans öfverdrift i motsatta riktningen. Stammen eller rasen, dessa etniska enheter, kunna ju, om och kanske äfven de med en viss modifikation, betraktas såsom naturenheter i egentlig mening. Men nationerna, de utgöra ingalunda några af sina medlemmar fullt oberoende fasta enheter, utan äro tvärtom produkter af en mängd sammanträffande förhållanden, i hvilka individerna ingripit och fortfarande ingripa på alla möjliga sätt. Nationens såväl inre sammanhörighet som dess afskiljande från andra nationer har uppstått ur samt i och med den totalitet af den sinligt förnuftiga människans konkreta handlande, som vi benämna *kulturutvecklingen*. Nationen är en helt naturligt i främsta rummet, ehuru icke undantagslöst genom ett gemensamt språk kännetecknad — kulturgemenskapstotalitet, som konstitueras, icke genom gemensam naturbestämmdhet, utan genom gemensam *historia*, den är icke ett naturväsen, utan ett *kulturväsen*. Den blir då icke i sin innersta grund den själfbestående, naturdriftsledda »själ» åt staten, som erfordras för genomförande af Kjelléns naturalistiskt biologiska nationsstatliga »makt»-teori, men den blir i stället just därigenom i de flesta fall i än högre grad alldeles speciellt ägnad att blifva ett relativt afslutadt *material* för staten. Den blir ett *godt material*, i stället för ett af stats- och kulturbehofven oberoende naturbestämt *nödvändigt material*. Det är tydligt att härigenom äfven för en i andra hänseenden mer eller mindre dogmatiskt orienterad »kunskapsteori» den från naturmakts- eller naturnödvändighetssynpunkten härrörande svä-

righeten för en friare, af kultur- och rättsbegreppen alltigenom burens åskådning af staten väsentligen bortfaller, så att *rätten* såsom samhällets verkliga väsen, utan någon »collega major» eller ens »collega par» i *naturkraften*, tydligt framträder såsom den makt, hvilken genom alla svårigheter och intresseslitningar avtonomt leder samhället och staten framåt och uppåt. Hvad detta betyder för den systematiska uppfattningen af statens inre lif, torde ligga i öppen dag. Men äfven för det vetenskapliga behärskandet af statens yttre lif och af de mellanstatliga förhållandena är, såsom förut påvisats, den här häfdade läran om *rätten* den enda verkligt gifvande, i det den vindicerar möjligheten att genom rättens successiva, organiska och systematiska aktualisation inom den universella samhällighetssfären, utan dogmatiskt fastslående af vissa »naturbestämda» typer, inordna de mellanstatliga och inomstatliga förhållandena under en gemensam princip och i en alltigenom enhetlig vetenskap.

Man får väl då också finna sig uti att, såsom förut är påvisadt, »makterna» inför en *kriticistisk* åskådning förlora den »kunskaps-teoretiska» *vetbarhets*karaktär såsom personliga eller organiska själfbestående lefvande väsen, hvilken K. J. efter berömda mönster inom den organiska statsläran tillägger dem. Hvad tron eller »sannolikhetskalkylen» därvidlag möjligen anser sig kunna sluta ur vissa yttre framträdanden eller analogier, är en sak för sig. Inför vetenskapens verkligt kritiska själfbesinning, kan läran om statens personlighet, åtminstone från empiristisk ståndpunkt, den enda som här göres gällande, på sin höjd stå sig som en för vetenskapen och lifvet gifvande *hypotes* eller rättare *fiktion*.

Äfven härvidlag, liksom i allmänhet då det gäller sträng vetenskaplighet, är det fader *Kant*, som är läromästaren. Enligt honom var nämligen samhällsorganismen till sitt *vetenskapliga* väsen blott en »*Maxime der Beurtheilung*», ett den reflekterande omdömeskraftens *regulativa* begrepp och sålunda minst af allt något teoretiskt fastställbart »noumenon» eller »Ding an sich». Att den »stora» efterkantiska filosofien i detta som i så många andra hänseenden sprungit öfver målet och genom metafyciserande och »konstitutiviserande» af de kriticistiska »regulativen» återigen skattat åt den kunskaps-teoretiska »dogmatiken», har, vid sidan af det

därigenom indirekt stimulerade framträdandet med förnyad kraft äfven af den *naturalistiskt-materialistiska* dogmatismen, varit den *negativt* verkande förnämsta historiska drifkraften till den såsom reaktion emot denna *efterkantiska* idealistiska och realistiska dogmatism framträdande kriticistiska »själfbesinning», som för närvarande åtminstone i sträfvandets form börjat i allt vidare kretsar göra sig gällande inom vetenskapens värld. För den empiriskt fundamenterade statsvetenskapen betyder denna själfbesinning som sagdt, att vi icke kunna med visshet *veta* statens personlighet, lika litet som vi om dess *väsen* kunna predicera några territoriella eller nationella attribut, om vi också i den vetenskapliga systemutvecklingens och i statslivets och samhälls- och kulturutvecklingens välförstådda »intresse» hafva full rätt att behandla och utnyttja staten »som om» han vore en personlighet, ett så eller så beskaffadt själfbestående organiskt väsen. Det är endast i ett hänseende, som statspersonligheten utan tvekan och utan vidare kan tillerkännas en verklig vetbarhet, och det är såsom »juridisk person», därför nämligen, att detta inom samhällslivet gängse begrepp till *sitt* »väsen» är af fiktionell natur.

Denna begränsning af den statliga personlighetslärans kunskapsteoretiska bärvidd innebär ingalunda någon minskning i den empiriskt vetenskapliga fruktbarheten hos den fiktionsartade eller »hevriska» principinnebörd, till hvilken den sålunda blifvit reducerad. Den betyder endast, att den empiriskt fundamenterade, principiellt förutsättningsfria statsvetenskapen måste med afstående från alla metafysiska pretentioner begränsa sig till att alltigenom vara en *pragmatisk vetenskap*. Och för den här omhandlade bokens värde betyder det icke heller någon som helst annan vetenskaplig värdeminskning, än den som möjligen kan följa ur sistnämnda begränsning.

Det med hänsyn till den af utgifvaren godhetsfullt meddelade »licensen» i alla händelser allt för hårdt anlitade utrymmet nödgar mig att avsluta granskningen af det högingressanta Kjellénska arbetet med dessa allmänna och principiella anmärkningar, ehuru dess på hvarje sida svällande rikedom af betydelsefulla tankar och synpunkter för visso på många ställen äfven gifvit väckelser för en ingående detaljgranskning. Kjellén har omsorgsfullt, från under-

tecknads ståndpunkt alltför omsorgsfullt, »vädrat ut» allt hvad »rationalism» heter ur sin undersökning. Men har i grundläggande punkter därvid glömt att medtaga den kunskapsteoretiska *dogmatism*, som för empirismens oantastbara vetenskaplighet är om möjligt ännu farligare än för rationalismen. Om han i den utlofvade »slutliga affattningen af systemet» fullföljer samma utvädring äfven på sistnämnda område och helt omgifver sin »statliga, lifsform» med den äkta kriticismens kanske litet tunnare och kyligare, men från »föromdömenas» smygande mikrober renade luft, samt, med naturalismens »förande utanför portarna», ur sitt system *tar bort* den »skärningslinje mellan materialism och idealism», som på en bakväg återinför den dualism, han i andra hänseenden så framgångsrikt vetat motarbeta, så skall hans nya statslära, i gestalten af *allsidig pragmatisk vetenskap om staten* för visso »varaktigare än kopparn» häfda sin plats bland vetenskapens monumentala minnesverk.

Den internationella sjöfartsstatistiken.

Några kritiska synpunkter.

Af

Bo Montgomery.

De uppgifter, som föreläggas den moderna sjöfartsstatistiken, äro af mycket växlande natur och bearbetas i olika länder enligt ganska skiljaktiga metoder. Följaktligen är det förenadt med ej ringa svårighet att erhålla fullt jämförbara värden för upprättandet af en internationell sjöfartsstatistik. Skiljaktigheterna framtråda icke allenast inom själfva skeppsmätningen utan äfven beträffande statistikens begränsning med afseende på fartygens storlek och användning. Fordran på jämförbarhet synes icke kunna tillgodoses utan ett för alla länder gemensamt system, och för att kunna nå fram till ett sådant torde det vara nödvändigt att något närmare skärskåda de viktigare nu rådande systemen.

Sjöfartsstatistiken grundar sig på vissa måttenheter, uttryckande t. ex. fartygens kubikinnehåll, displacement, d. v. s. vikten af den af fartyget undanträngda vattenmassan, lastförmåga, uttryckt genom maximilastens vikt o. s. v. I England infördes genom Merchant Shipping Act 1854 Moorsom's skeppsmätningssystem, hvilket grundar sig på en uppmätning af fartygens kubikinnehåll. Måttenheten är ton, en beteckning, som härleder sig ur uttrycket »tonne à vin» och ursprungligen angav det antal vinfat, som kunde tagas ombord på ett fartyg. Detta tonbegrepp, som till skillnad från andra förut befintliga sådana, benämnes register-ton, emedan de officiella fartygsregistren baseras på detsamma, motsvarar 100 engelska kubikfot eller 2,8316 kubikmeter. Enligt Moorsom's system skiljer man på brutto- och nettotonnage, hvilka omfatta, det förra i hufvudsak allt utrymme under däck samt fasta byggnader ofvan däck, det senare med vissa undantag alla lastutrymmen och utrymmen för passagerare, men däremot ej för maskiner, navigering, betjäning o. s. v. Numera tillämpas på samtliga större handelsflottor den brittiska regeln för bruttoutrymmet och på de flesta äfven regeln för nettoutrymmet. Denna senare uppdelar fartygen i tvenne kategorier dels sådana för hvilka bruttotonnaget utgöres till mer än 13 men mindre än 20 % av maskiner och ångpannor, dels öfriga fartyg. För de förra erhålles

nettotonnaget genom en minskning med 32 % af bruttotonnaget (denna minskning benämnes nettoafdrag), för de senare sättes nettoafdraget lika med volymen af maskinrum och ångpannor ökat med 75 % häraf, hvilka procent äro afsedda att motsvara volymen af kolboxar, vågtunnlar m. m. Afdraget får dock i intet fall öfverskrida 55 % af bruttotonnaget efter afdrag för manskapsrum m. m.

Utom den brittiska regeln för nettoafdrag förekomma äfven Donau- eller Suezkanalregeln samt tyska regeln. Den förra innebär i stort sett detsamma som andra delen af den brittiska regeln, den enda skillnaden är, utom att regeln gäller alla fartyg, att gränsen för nettoafdraget sättes till 50 %. Den senare går ut på, att endast den verkliga volymen af maskinrum och ångpannor samt kolboxar, som stå i direkt förbindelse med dessa, afdrages från bruttotonnaget, hvarvid dock detta afdrag ej får öfverstiga hälften af bruttotonnaget utom vid bogser- och bärgningsångare. Som ofvan nämnts är det den engelska regeln, som allmännast vunnit tillämpning. Den tyska regeln torde dock vara den, som lämnar det mest exakta värdet på nettotonnaget, då ju detsamma verkligen uppmätes. Emellertid tillämpas denna regel numera endast i Sverige och Belgien, under det att Tyskland själf har öfvergått till den brittiska.

Det material, som närmast står oss till buds vid behandlingen af internationell sjöfartsstatistik, utgöres af de internationella statistiska tabellerna. Dessa publiceras väsentligen från tvänne statistiska centraler, i Paris och i London, hvarjämte en del norska tabeller i ämnet sett dagen.

År 1828 grundades i Paris Bureau Veritas, som sedan 1873 årligen utger en internationell fartygsstatistik som bilaga till sin »Répertoire Général de la Marine Marchande». Denna statistik innehåller särskilda tabeller för ång- och segelfartyg med uppgifter angående antal och tonnage för samtliga handelsfartyg, som uppgå, ångfartyg till 100 och segelfartyg till 50 registerton. Till och med 1890 angifves här fartygens bruttotonnage, sedermera däremot deras nettotonnage. Statistiken före 1890 och den efter nämnda år blifva härigenom ej fullt jämförbara. Äfven i andra afseenden är emellertid den franska statistiken bristfällig. Fartygens tonnage angifves efter i vederbörande land antaget skeppsmätningssystem, och blifva följaktligen siffrorna endast för länder med ett och samma system jämförbara. För de flesta större nationers handelsflottor tillämpas visserligen nominellt den brittiska regeln, hvilket emellertid icke hindrat att godtyckliga jämkningar ofta företagits. Ytterligare en brist i Veritas' statistik är, att ångare, som trafikera floder och insjöar, ej medtagas. Undantag härifrån göres dock beträffande ångare på de amerikanska insjöarna, såframt de äfven användas i oceanfarten.

Bureau Veritas insamlar sina uppgifter genom experter i de olika länderna. I större stater finnas flera sådana, hvilka lämna

sina uppgifter till en filialbyrå i vederbörande land, och sammanställer denna i sin tur materialet i tabeller, hvilka öfversändas till Veritas' centralbyrå i Paris. Experterna få i allmänhet ej tillgång till själfva primärmaterialet utan måste nöja sig med att bearbeta och så vidt möjligt fullständiga de för hvarje land publicerade officiella statistiska uppgifterna, som finnas tillgängliga i form af skeppslistor, årsberättelser el. dyl. Emellertid har Veritas' statistik ofta visat sig mindre tillförlitlig, så att stundom i tabellerna förekomma stora fartyg, som för länge sedan varit förolyckade eller kondemnerade. Sitt största värde har denna statistik därigenom, att den omspanner så stor tidrymd.

Sedan 1890 publicerar engelska Lloyd årligen som bilaga till sitt internationella skeppsregister en fartygsstatistik öfver samtliga handelsflottor. Denna anger för sjögående ångfartyg om mer än 100 tons bruttotonnage antal, byggnadsmaterial, brutto- och nettotonnage samt för sådana om mer än 100 tons nettotonnage motsvarande uppgifter med undantag af bruttotonnage. Liksom i Veritas' tabeller angifvas i allmänhet fartygens tonnage enligt för hvarje land gällande skeppsmätningssystem, dock att icke brittiska skepp, som tillhöra ett land med från den brittiska afvikande skeppsmätning och som likväl upplagas i statistiken enligt det brittiska skeppsmätningssystemet, tonnaget sättes med kursiverad stil. Härutinnan göres dock egendomligt nog ett undantag för Sverige, alldenstund de svenska rederierna sedan 1895 lämna sina uppgifter till Loyd's statistik enligt brittiskt skeppsmätningssystem, ehuru ju Sverige som bekant för sin del begagnar det tyska systemet. Sverige har naturligtvis härigenom en betydligt högre nettoprocentsats (nettotonnaget uttryckt i procent af bruttotonnaget) än t. ex. England. Enligt Veritas' tabeller för 1909—1910 var nettoprocentsatsen för Sverige 71,10 och för England 61,78. Emellertid får man med användande av Loyds' tabeller den felaktiga föreställningen, att Sveriges handelsflotta, trots beräkning efter tyska regeln, till och med har en nettoprocentsats, som med 2 % understiger Englands. För insamlande af uppgifter har äfven Loyd i de olika länderna sina experter (surveyors), hvilka dock äro färre än Veritas'. Men under det att mer än tre fjärdedelar af dessa senare jämväl äro anställda på annat håll, stå de förra till större delen uteslutande i Loyds' tjänst. Härigenom ha ju dessa tillfälle att ägna mer tid åt materialets pröfning, hvarför Loyds' uppgifter i allmänhet blifva tillförlitligare än Veritas'. En omständighet, som äfven i hög grad bidrager härtill är den, att surveyors utom rapporter angående eget distrikt äfven skola lämna uppgifter, som kommit till deras kännedom beträffande förändringar inom landets handelsflotta i öfrigt. På så sätt erhålles ju en ganska effektiv kontroll af de olika experternas uppgifter. Såsom grundval för dessa tjäna resp. länders officiella sjöfartsstatistik, under det att uppgifterna angående nybyggda fartyg inhämtas från varven och uttryckas i displacement i stället för i

rymdmått. De nybyggda fartygen intagas först i Lloyds' offentliga statistik när de äro fullständigt utrustade och insatta i trafik, detta en olikhet mot de andra internationella statistiska tabellerna.

Lloyd anlitar icke privata fartygsregister, utan erhållas i allmänhet nödiga upplysningar genom vederbörande länders regeringar. Surveyors sammanställa själfva ej några tabeller, utan insända materialet och uppgifter angående förändringar direkt till Lloyds centralbyrå i London. Här bearbetas materialet och härifrån afsändas för fullständigande af vissa uppgifter förfrågningar till surveyors eller direkt till redarne. Hvert tredje år tillsändas samtliga redare utdrag ur statistiken beträffande deras fartyg med anmodan att fullständiga och återsända desamma. Statistiken avslutas årligen den 30 juni och publiceras omkring fyra veckor härefter.

Den internationella statistiska kongressen i Haag 1869 uppdrog åt norska statistiska centralbyrån att utarbeta en internationell sjöfartsstatistik. En sådan publicerades äfven under loppet af åren 1876—1894 i fem band under uppsikt af centralbyråns chef A. N. Kiaer. Denna statistik omfattar skeppsmätning samt fartygs- och trafikstatistik för samtliga länder. Tabellerna utarbetades på grundval af respektive länders officiella sjöfartsstatistik. För att densamma skulle blifva jämförbar för de olika länderna, valde man såsom måttenhet registerton och gjorde nettoafdrag enligt den tyska regeln. För att sedan öfverföra de nationella talen till internationella (tonneaux internationaux) multiplicerades de med för hvarje system uträknade faktorer, olika för ång- och segelfartyg. I några af sina tabeller har Kiaer infört begreppet »tonnage calculé» för att kunna jämföra ång- och segelfartyg efter en gemensam måttstock. Ett ton för ångfartyg sättes lika med tre ton för segelfartyg. Detta begrepp infördes som bekant äfven i den svenska statistiken och benämnes ju här förmedladt ton. I fjärde bandet lämnas en utförlig redogörelse för skillnaden mellan de faktorer, som användas i fartygsstatistiken för öfverförande af de nationella systemen till internationella, och dem som användas inom trafikstatistiken. På grund af de vetenskapliga principer, som tillämpas inom Kiaers statistik, har denna trots sin ålder fortfarande ganska stort värde.

I öfrigt märkes bland publikationer i internationell sjöfartsstatistik t. ex. den årligen af »British Board of Trade» i en af dess blå böcker införda sjöfartsstatistiken under rubrik »Tables showing the Progress of Merchant Shipping in the United Kingdom and the Principal Maritime Countries». Denna, som grundar sig på respektive länders statistik, har den bristen, att den icke angifver någon bestämd minimigräns för de medtagna fartygen. Vidare förekomma tabeller i ämnet såväl i den amerikanska »Annual Report of the Commissioner of Navigation» som i »Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich».

Efter denna redogörelse för organisationen af den internationella

sjöfartsstatistiken och dess allmänna grunder, öfvergå vi till *fartygsstatistiken*. Andamålet med densamma är att fastställa utvecklingen af ett lands handelsflotta, under förloppet af en viss tidrymd, i jämförelse med andra länders. Närmast torde lämpligen betraktas den nuvarande statistiken på området och dess möjligheter att fylla sin uppgift. Jämförbarhet såväl *mellan* systemen som *inom* desamma äro tydligen oeftergifliga villkor. I bägge dessa afseenden framträda stora brister inom den nuvarande statistiken.

Till en början kunna vi betrakta bristerna i fråga om jämförbarhet mellan systemen. Dessa framträda, som redan inledningsvis påpekats, såväl beträffande skeppsmätningen som ock, då det gäller begränsningen af statistiken med hänsyn till fartygens storlek och användning. I fråga om skeppsmätningen råder som ofvan nämnts i de flesta större stater engelska systemet, men det är först på senare tid, som det engelska systemet slagit igenom, hvarför statistiken före och efter denna tid icke är jämförbar. Naturligtvis kan man som Kiaer genom multiplikation med vissa faktorer öfverföra de olika systemen till ett internationellt, men blir resultatet härvidlag alltid mindre noggrant och genomförandet förenadt med mycket stora svårigheter. Förhållandet mellan brutto- och nettotonnaget kan omöjligen fastställas med någon större noggrannhet, då nettoprocentsatsen, hvilken, som förut nämnts, är nettotonnaget uttryckt i procent af bruttotonnaget, befinner sig i ett ständigt sjunkande. Men hvad som ytterligare försvårar beräkningarna är, att detta sjunkande är olika i olika länder. Sålunda hade under perioden 1890—1910 nettoprocentsatsen i England sjunkit från 63.48 till 61.78, i Sverige från 73.62 till 71.10 samt i Tyskland från 70.61 till 61.47, hvilken senare sänkning naturligtvis hufvudsakligen är en följd af öfvergången till det brittiska systemet. Man skulle tydligen vara nödsakad att för hvarje särskild stat uträkna en speciell reduktionsfaktor, men skulle detta alltid medföra mera arbete och kostnader än hvad ett öfverförande till det ofullständiga brittiska systemet är värdt. Däremot kunde en öfvergång till bruttotonnage vara tänkbar. Emellertid saknas uppgifter angående bruttotonnage i vissa länder helt och hållet, i andra åter ha dessa upptagits först på senare tid. Sålunda skulle en statistik grundad på bruttotonnaget endast kunna utarbetas för de senare åren. Den blefve emellertid alltid tillförlitligare än nettostatistiken och ur denna synpunkt att föredraga.

Med hänsyn till fartygens storlek sättes ju gränsen för införande i den officiella statistiken väsentligen olika i olika länder. För Tyskland, England, Frankrike, Danmark och Norge är gränsen satt till 50 registerton. I en del andra stater ha först på senare tid denna gräns införts. I Nederländerna är ingen bestämd gräns utsatt, men den officiella statistiken medtager endast fartyg, som erhållit ett s. k. Seepass, en legitimation för sjögående fartyg. Enligt Kiaer omfattade den holländska statistiken härigenom endast

fartyg om 50 registerton netto och däröfver. Sverige har som bekant 20 tons gränsen. I Ryssland angifves endast antalet, ej tonnaget af fartyg under 50 ton. Hvad som gör förhållandet till minimigränsen ännu mer kompliceradt är, att somliga länder här använda netto- under det andra använda bruttoberäkning. Sålunda har Sverige, Frankrike, Danmark, Norge, Tyskland till 1896 och England till 1886 nettoberäkning, under det att Tyskland och England för närvarande samt Förenta Staterna tillämpa bruttoberäkning. Minimigränsen för dessa senare ligger följaktligen mellan 30 och 40 registerton netto. Äfven här är naturligtvis bruttoberäkningen den mera tillförlitliga.

Skiljaktigheterna med afseende på fartygens användning röra egentligen endast statistiken för fiskarfartyg. Dessa medtagas icke i den holländska eller ryska statistiken för sjögående fartyg, under det att Storbritannien och Tyskland icke allenast införa dem i den allmänna fartygsstatistiken utan jämväl föra en särskild statistik för desamma. I dansk och finsk sjöfartsstatistik inordnas fiskarfartygen utan någon särskild åtskillnad i den allmänna fartygsstatistiken, under det att redan år 1902 en särskild statistik öfver fiskarflottans bestånd infördes i Sverige. Med afseende på användningen kunna vi särskilja flera andra stora grupper, såsom bogserångare, kabelutläggare, bärgningsångare m. fl. Dessa fartygsgrupper upptagas dock i allmänhet ej i särskilda tabeller, ehuru de ofta omfatta ett stort antal fartyg.

Vi skola nu öfvergå till frågan om jämförbarhet inom systemen. Gå vi tillbaka till ändamålet med statistiken, nämligen att fastställa utvecklingen af ett lands handelsflotta under ett visst skede, finna vi, att denna icke hufvudsakligen framgår af fartygens tonnage utan fastmer af deras lastförmåga och hastighet. En jämförelse måste därför tydligen grunda sig på just dessa faktorer. Då Kiaer införde begreppet »tonnage calculé» för att utjämna förhållandet mellan ång- och segelfartyg, ansåg han sig tydligen taga ett steg i denna riktning. I stället har han emellertid genom att nominellt taga hänsyn blott till storlek uppmätt i ton vid en jämförelse, som i realiteten är beroende af förutnämnda tvänne faktorer, gjort densamma missvisande. Oafsedt att användningen af förmedlade ton genom segelflottans ringa betydelse blifvit synnerligen begränsad grunda dessa sig på ett förhållande, som snarast är att anse som irrelevant, enär tydligen för den absoluta värdesättningen fartygets i och för sig lastförmåga och hastighet böra vara normerande.

Nu synes det lämpligt att sammanföra dessa tvänne utslagsgivande faktorer under beteckningen »prestationsförmåga» för att härpå grunda ett nytt system. Beträffande lastförmågan gifver ju själfva ordet i viss mån vid handen vad begreppet innebär, men torde det dock vara ändamålsenligt att något närmare precisera detsamma. I varven bestämmas fartygens *displacement* såväl, då de äro olastade, som då de äro lastade, i hvilket senare

fall fartygen för att vara sjödugliga ej få sjunka under en viss linje. Skillnaden mellan deplacementen för fartyg i lastadt och olastadt tillstånd, d. v. s. den tillåtna vikten af lasten, är just lastförmågan. Nu kan äfven prestationsförmågan definieras, och är denna lika med hastigheten uttryckt i knop, »k», gånger lastförmågan uttryckt i ton¹, »t». Inför man en enhet tonknop = $t \times k$ som måttstock för statistiken, måste denna uppenbarligen blifva betydligt mera belysande och användbar än en sådan, som grundar sig på enbart rymdmått eller enbart deplacement, där jämförbarheten aldrig kan blifva annat än partiell.

Stora svårigheter möta dock att genomföra ett tonknopssystem. Nästan all hittills förd sjöfartsstatistik blir tydligen obrukbar, då den grundar sig på andra system, som beträffande lastförmågan endast, ungefärligen kunna öfverföras till det nya systemet och i fråga om hastigheten ej alls, till följd af bristande uppgifter. Vidare komma väl sannolikt primäruppgifterna beträffande de nuvarande fartygens lastförmåga att i början blifva relativt osäkra, under det att desamma i fråga om nybyggda fartyg kunna lämnas fullt tillförlitliga från varven. Men, kan man fråga sig, hvad är det för lastförmåga och hvad är det för hastighet som bör användas, är det bruttolastförmågan eller nettolastförmågan, är det maximihastigheten eller medelhastigheten? Bruttolastförmågan (the Cargo carrying capacity) är lastförmågan hos fartyget sådant det levereras från varvet, d. v. s. med maskiner och ångpannor men utan kolförråd, dricksvatten, utrustning och besättning; nettolastförmågan däremot är den ytterligare lastförmågan sedan kolförråd etc. äro förda ombord. Enligt beräkning för den tyska handelsflottan åren 1890—1910 skulle nettolastförmågan vara i stort sett 10 % lägre än bruttolastförmågan. Skulle man lägga nettolastförmågan till grund för statistiska beräkningar uppstode väl sannolikt samma svårigheter som beträffande nettotonnaget, d. v. s. att man icke kunde enas om, hvad som verkligen hörde dit. Bruttolastförmågan däremot är ju ett fixerat begrepp och ger väl med hänsyn till prestationsförmågan ett egentligare värde. Tänka vi oss tvänne fartyg med samma bruttolastförmåga och samma hastighet men med olika nettolastförmåga, måste de ju alltid vara ganska likvärdiga: är det enas nettolastförmåga större, är ju istället det andras utrymmen för kol m. m. större. Här kompensera tydligen den genom det större kolutrymmet möjliggjorda ökningen af aktionsradien och den större nettolastförmågan hvarandra. Jämföra vi åter två fartyg med samma nettolastförmåga och samma hastighet men med olika bruttolastförmåga, måste de vara olikvärdiga: det med större bruttolastförmåga är mervärdigt, eftersom det har sig tillgodo större utrymmen för kol m. m. och följaktligen besitter möjlighet till större aktionsradie. Någon denna kompenserande faktor hos det andra fartyget

¹ 1000 kg.

finnes ju i detta fall icke. När det så gäller att välja mellan maximihastighet och medelhastighet måste man för att erhålla exakta värden på ångfartygens prestationsförmåga välja maximihastigheten, då ju denna anger hela måttet af möjlig prestation, men medelhastigheten endast genomsnittshastigheten på under året fullbordade resor. För segelfartygen används man medelhastigheten, enär saken här ställer sig annorlunda. Därest man med tillämpning på ett segelfartyg af för ångfartyg gällande beräkningsgrunder komme till det resultat, att segelfartyget framstode som i besittning af låt vara jämnstor prestationsförmåga med den hos ett visst ångfartyg, skulle detta vara faktiskt missvisande, enär man vid segelfartyget försummat taga hänsyn till dels de osäkrare trafikförhållandena, dels den mindre sjödugligheten. Användandet af medelhastigheten afser just en korrektion i det förra afseendet, då ju själfva dess begrepp innefattar sådan hänsyn, och bristen i det senare afseendet elimineras så att säga rent automatiskt genom bestämmandet af vattenlinjen vid maximilast.

Den fullständiga definitionen på prestationsförmågan blir slutligen: bruttolastförmågan uttryckt i ton multiplicerad med maximihastigheten uttryckt i knop (för segelfartyg medelhastigheten per-år:)

Återstår att behandla *trafikstatistiken*. Ändamålet med densamma är i hufvudsak att fastställa storleken af trafiken. Till grund för trafikstatistiken ligger vederbörande lands nationella sjöfartsstatistik. Denna blir naturligtvis internationell så till vida, att den upptager andra länders sjöfart på nationens egna hamnar. Men svårigheterna härutinnan äro ju uppenbara. Här om någons stades fordras jämförbarhet.¹

Det ligger naturligtvis i hvar och en nations eget intresse att kunna undgå svårigheterna, som medfölja olika skeppsmätning. Länder med samma skeppsmätning pläga ingå öfverenskommelse att ömsesidigt erkänna hvarandras skeppsmätningsskiff. Beträffande länder med olika system är det tydligt, att fartyg från dem med litet nettoafdrag, t. ex. sådant efter tyska regeln, alltid i hamn afgifter måste betala oproportionerligt höga summor vid angörandet av t. ex. en engelsk eller tysk hamn, där den engelska regeln tillämpas. Detta kan ju undvikas genom att låta myndighet i

¹ Frankrike hade ännu 1901 ej antagit engelska skeppsmätningsskiffen. Detta är ansåg sig Hamburg-Amerikaliniern böra förse sina fyra expressångare, som på bort- och återresorna anlöpte Cherbourg, med franska skeppsmätningsskiffen, för att de skulle kunna åtnjuta fördelarna af den lägre nettoberäkningen. Då ångarna under år 1901 anlöpte Cherbourg i medeltal 16 gånger, uppgick deras sammanlagda sjöfart på denna hamn enligt tysk mätning till omkring 250,000 R. T. netto, enligt fransk däremot blott till 106,000. Hade nu i statistiken öfver Cherbourgs sjöfart den förstnämnda siffran upptagits, skulle stadens sammanlagda sjöfart till synes ökas med en större summa än Cherbourgs hela sjöfart på öfriga franska hamnar. Denna enorma differens skulle tydligen endast bero på olika mätning af fyra tyska fartyg.

vederbörande andra land efter uppskattning eller mätning utfärda ett mätcertifikat för fartyget, hvarefter detta beviljas vissa procentuella afdrag från hamnavgifterna. I allmänhet tar denna procedur lång tid i anspråk och medför stora kostnader, hvarför redarne ofta i stället betala de drygare avgifterna. På grund af att alltså många fartyg underlåta att anskaffa mätbref, komma de att upptagas i statistiken för vederbörande hamn enligt deras egen högre nettoberäkning, hvarför i allmänhet i länder med låg nettoberäkning uppgifterna angående utländska fartygs del i sjöfarten på det egna landets hamnar angifvas alldeles för höga. För fartyg tillhörande nation med större nettoafdrag än de i vederbörande hamn gällande är det ofvan antydda förvärfvandet af skeppsmätningcertifikat obligatoriskt.

Trafikstatistiken indelas för de flesta länder i dels »kustfart» eller »inrikes sjöfart» dels »utländsk sjöfart». För närvarande är det förknippadt med svårigheter att införa kustfarten i en internationell statistik, då den ej kan fylla några som helst anspråk på jämförbarhet, på grund af de många olika sätten att statistiskt behandla kustfarten, som användas inom skilda länder. Svårigheterna ligga i allmänhet uti att afgränsa kustfarten från den öfriga inrikes farten och stundom t. o. m. från den utrikes farten.

Vi börja med att betrakta Englands kustfart. Till kustfarten räknas i England endast registrerade fartyg, som uteslutande trafikera hamnarna i själfva moderlandet (United Kingdom included the Isle of Man), och detta genom fart begränsad till kusten, sålunda flod- och insjöfart utesluten. Före år 1911 upptogs denna senare fart i en särskild statistik, men från och med detta år upptages den endast på så sätt, att den inräknas i totaluppgifterna för rikets hela sjöfart. Vi skola nu anföra ett exempel på huru svårigheten att skilja den utrikes sjöfarten från kustfarten löses i praktiken. Ett engelskt fartyg afgår från Hull med Plymouth som destinationshamn, men anlöper under vägen en utländsk hamn, Calais. Nu är frågan den, skall fartyget endast räknas som användt i kustfart på resa mellan Hull och Plymouth, eller skall resan uppdelas i tvänne resor, en till och en från utlandet? Har registrering skett i Hull och Plymouth öfver afgång till respektive ankomst från Calais skall fartyget anses såsom afgånget i utländsk fart till Calais och sedermera ankommet till Plymouth med Calais som afgångsort. Har ingen registrering ägt rum, på grund af att fartyget hvarken lossat eller lastat i Calais, räknas det som användt i kustfart mellan Hull och Plymouth.

I Frankrike räknas till kustfarten trafiken mellan franska hamnar i Europa, sålunda äfven hamnar på Corsica inräknade. Enligt legala bestämmelser angående kustfarten är denna reserverad för franska fartyg. Ett undantag föreligger dock därutinnan att, i kraft af en s. k. pacte de famille af år 1761, förnyad i konvention 1814. spanska fartyg tillerkänts samma rätt till kustfart i Frankrike som de franska (och vice versa). Kustfarten

(Cabotage) uppdelas i »petit cabotage» d. v. s. trafiken mellan hamnar vid samma haf och »grand cabotage», trafiken mellan hamnar vid Medelhafvet och vid Atlanten. I detta sammanhang bör påpekas, att den franska sjöfartsstatistiken, om ett fartyg under samma resa verkställer både kustfart (cabotage) och fart på utlandet (intercourse), redovisar detsamma å skilda tabeller allt efter arten af dess verksamhet. Om sålunda ett franskt fartyg börjat sin resa t. ex. i Bordeaux med Hamburg som destinationsort och på vägen anlöper La Rochelle, Le Havre, Boulogne och Dunkerque, registreras det endast i den första hamnen Bordeaux, och detta såsom fartyg i utländsk fart med Tyskland som destinationsland. I hvar och en af de öfriga franska hamnarna registreras det emellertid som fartyg i kustfart, i La Rochelle som ankommande från Bordeaux, i Le Havre som ankommande från La Rochelle o. s. v. Omvändt registreras från Hamburg ankommande fartyg i första franska hamn, som anlöpes, såsom fartyg i utländsk fart med Tyskland som afgångsland. I öfriga hamnar registreras det som fartyg i kustfart. Den franska statistiken skiljer mellan statistik för fartyg och statistik för last. Genom tullmyndigheterna angifves vikten af den last, som lossats i de olika hamnarna, och denna uppdelas i några få stora varugrupper, som uppföras i ankomsthavnens register under afgångshavnens rubrik.

I Sverige lämnas uppgift från samtliga hamnar, som äga af Kungl. Maj:t fastställda hamnavgifter, angående dels alla fartyg öfver 10 ton, (utom den som endast användas i den lokala hamntrafiken) som lossat respektive lastat i sådan hamn; dels ock utländska fartygs andel i den svenska kustfarten, detta till skillnad från i Frankrike där ju kustfarten är monopoliserad.

Den officiella tyska statistiken intager en särställning. Den uppdelar icke trafikstatistiken i ut- och inrikes sjöfart utan i de tre grupperna: »Die deutsche Flagge in den ausserdeutschen Häfen; Seeverkehr in den deutschen Hafenplätzen; Seereisen deutscher Schiffe.» Ehuru det icke hör till den inrikes sjöfarten, må dock i detta sammanhang nämnas, att i den första gruppen angifves Tysklands andel i olika länders sjöfart i jämförelse med Englands, eller i vissa fall äfven andra nationers andel i densamma. Inom de två senare grupperna ordnas sjöfartsstatistiken efter vissa områden, s. k. Küstenstrecke. Till sjöfarten inom ett sådant område räknas alla fartyg, som antråda respektive avsluta sin resa i någon hamn tillhörande området, såväl som alla fartyg, hvilka anlöpa hamn inom detsamma. Därest flera hamnar anlöpas inom ett område af ett och samma fartyg, upptages detta endast en gång som in- och en som utgången, respektive i och ur området. Sjöfarten för samtliga Küstenstrecke sammanslås sedermera till trenne grupper, »Schiffsverkehr des Preussischen Staates, des Ostsee- und des Nordseegebietes.» Här göres ingen skillnad på kustfart och

öfrig inrikes fart, utan flodfarten i Rhenländerna och Westfahlen räknas in under Nordsjöfarten.

Som vi sett, skulle det vara ganska omöjligt att uppställa en internationell statistik öfver kustfarten. En statistik öfver den totala inrikes sjöfarten, i de olika länderna kunde ju åter vara möjlig, men måste betyda någonting helt olika för olika länder och är naturligtvis till sin storlek beroende af landets läge och kusternas utsträckning. Sålunda kan man ju på förhand säga att Förenta Staterna måste hafva en enorm inrikes sjöfart, under det att exempelvis ett land som Tyskland måste hafva en relativt mycket mindre. Som objekt för jämförelse olika länder emellan synes följaktligen den inrikes sjöfarten knappast erbjuda något af intresse.

Om den inrikes sjöfarten till sin karaktär icke är jämförbar för olika länder så är detta däremot fallet med den utrikes sjöfarten. Här är det uteslutande själfva de statistiska begreppen, som icke äro jämförbara för skilda länder. Dessa begrepp äro »lastadt fartyg», »ankomsthavn» och »avgångshavn». Begreppet »lastadt fartyg» ligger i viss mån till grund för de öfriga.

I Tyskland anses ett fartyg som lastadt om lasten uppgår till en fjärdedel af den största tillåtna. Detta medför att man ur fartygens antal och tonnage ej kan sluta sig till den ungefärliga varumängden. I England finna vi en annan tydning af begreppet: Fartyg, som endast medföra passagerare med deras bagage, eller i utrikes fart endast last af krita eller chiffer, eller i kustfarten last för hvilken ingen frakt betalas och som endast medtages för fartygens sjövärdighet, räknas ej som lastade; öfriga fartyg räknas som lastade. I allmänhet är det icke enligt engelsk lag tillåtet att lasta fartyg ofvan däck. Emellertid givés det undantag; så t. ex. få engelska fartyg i Östersjön gå med däckslast af timmer, och vidare få fartyg under trafik på Rhen lastas ofvan däck. Fartyg med endast däckslast anses ej som lastadt. Vi se att bestämmelserna i England angående hvilka fartyg, som skola räknas såsom lastade, äro lämpade efter speciellt engelska förhållanden. Före år 1913 upptogs i den svenska officiella statistiken fartyg såsom lastadt, då lasten uppgick till en tiondel af fartygets afgiftspliktiga dräktighet, men detta år infördes på förslag af statistiska kommittén en ny och naturligare definition af begreppet »lastadt fartyg» nu kalladt »lastförande fartyg». Såsom sådant räknas dels fartyg, som gör reguljära turer, dels ock, oberoende häraf, fartyg, som förer annan last än barlast, hvarmed menas sand, sten, vatten etc. för bevarande af fartygens sjövärdighet.

Hvad åter angår begreppen ankomst- och avgångshavn, så äro i England bestämmelserna därom följande: För fartyg, som medföra last till det förenade kungariket från mer än en utländsk havn, räknas som avgångshavn den, där den första lasten till England intagits under »förevarande resa», hvarmed just afses resan mellan avgångs- och ankomsthavn. Såsom ankomsthavn

för fartyg, som i England intagit last afsedd för mer än en utländsk hamn, räknas den sista hamn, till hvilken någon del af denna last är destinerad under förevarande resa. För olastade fartyg i utländsk fart räknas som afgångshamn den sista utländska hamn, de angjort före ankomsten till England. Omvänt räknas som ankomsthavn den första utländska hamn, som skall angöras. Skepp, som blott befordra resande, räknas som barlastskepp i hvarje hamn, där de in- eller utskeppa resande.

Den tyska statistiken är synnerligen otillfredsställande och till och med olika uppställd för Hamburg och det öfriga riket. Före 1907 gällde såsom ankomst- (Bestimmungs-) respektive afgångshamn (Herkunftshafen) de platser, där fartygen enligt skeppspapperen lossat respektive intagit största delen af lasten. Dessa föreskrifter gälla fortfarande i Hamburg, under det att, enligt de nya bestämmelserna för det öfriga riket, ankomst- respektive afgångshamn i utlandet är den plats, som ligger »längst bort» från utklareringsorten respektive inklareringsorten. Vi skola se hvart-hän en sådan liten skiljaktighet i bestämmelserna kan leda: Enligt Hamburgerstatistiken (= Riksstatistiken till 1908) ankommo under ett år från Italien till Hamburg 122 fartyg om 145,000 ton, men enligt uppgift ur riksstatistiken var det i stället 50 fartyg om 61,000 ton, d. v. s. icke på långt när hälften. Orsaken härtill är först och främst att söka i riksstatistikens preciserande af begreppet »längst aflägsna hamnar». Hit räknas icke enligt riksstatistiken den hamn, som fågelvägen eller direktaste vattenvägen är längst aflägsen, utan för fartyg på utgående den, till hvilken lasten skall tillryggalägga den längsta vägen. Om, såsom det ofta sker för fartyg, som besöka flera hamnar på samma resa, samtidigt lossas och ilastas, så gäller som ankomsthavn den, där den sista delen af den för utresan medförda lasten lossas och som afgångshavn den, där första lasten för hemresan ilastas. För att öfvergå till exemplet från italienska sjöfarten på Hamburg, räknas som ankommande från Italien enligt Hamburgerstatistiken alla fartyg, som i nämnda land intagit hufvudlasten. Nu bruka emellertid Sloman-ångarna ofta redan på utresan anlöpa spanska och portugisiska hamnar och där, samtidigt som de aflämna last, intaga ny sådan för hemresan för att icke behöfva anlöpa samma hamnar två gånger. Enligt riksstatistiken gälla därför Spanien respektive Portugal som afgångsland. Ingen hänsyn toges till huru långt fartyget redan rest med hufvuddelen af lasten. För år 1907 fördes som bekant ännu riksstatistiken enligt det gamla systemet, och var tonnaget för från Italien till Hamburg ankommande fartyg omkring en och en half gånger större än tonnaget för de från Spanien ankommande. Följande år var förhållandet till den grad omkastadt på grund af införandet af det nya systemet, att tonnaget för från Italien ankommande fartyg icke uppgick till hälften af tonnaget för de från Spanien ankommande. Bristerna i den nya statistiken ligga i öppen dag. Den gamla

statistiken är otvifvelaktigt den säkrare, ehuru det ofta kunde vara nog så svårt att bestämma hufvuddelen af lasten. Det nya systemet medför just på grund af sin stora noggrannhet, som tyvärr endast är skenbar, en del svåra begreppsförvirringar. Sålunda måste ju Sloman-ångarna, enligt det nya systemets definition på afgangshamn, räknas som afgangna från Spanien eller Portugal dels på utresa till Hamburg, dels på hemresa till Italien, innan de ännu framkommit till ankomsthadden. Detta innebär tydligen att som afgangsländ för fartyg destinerade till Hamburg räknas Spanien respektive Portugal, ehuru dessa i själfva verket äro afgangsländ för fartyg på hemresa till Italien. Sålunda har begreppet afgangsländ sammanblandats för tvänne olika resor.

I Frankrike räknas, som nämnts, för fartyg kommande från utlandet, såsom ankomsthamn den första franska hamn, som fartyget anlöper och som afgangsländ den, där första lasten för utlandet intages. Hvad beträffar afgang- och ankomsthamn i utlandet upptages i den officiella statistiken endast landet utan angivande af hamnen. Sålunda är afgangsländ respektive ankomstländ för ett franskt fartyg det från Frankrike rent geografiskt längst aflägsna land från, respektive till, hvilket fartyget har afgått. I Sverige upptages som bekant sedan 1913 som ankomst- respektive afgangshamn, då ett fartyg under samma resa anlöpt flera inrikes hamnar, första inklaringsorten och sista utklaringsorten, och då fartyget skall anlöpa eller har anlöpt flera utrikes hamnar, första lossningsorten och sista ilastningsorten i utlandet.

Som här af synes, äro alla de konstitutiva begreppen för sjöfartsstatistiken mer och mindre olika uti de länder, vi här behandlat. För att åstadkomma en exakt internationell sjöfartsstatistik måste därför likformighet uti dessa begrepp åvägabringas. Tills detta kan ske, må man försöka att åtminstone beträffande *trafikstatistiken*, som är den ojämförligt viktigaste delen af all sjöfartsstatistik, få jämförbara siffror. Detta låter sig äfven göra, i det man bestämmer intensiteten af ett lands årliga trafik på utlandet genom att för hvart och ett fartyg, som däri nyttjats, multiplicera vikten af lasten uttryckt i ton med medelhastigheten per resa uttryckt i knop¹, hvilken produkt, angifven i reducerade tonknop², multipliceras med antalet kombinerade ut- och hemresor, som fullbordats under året, hvarefter de sålunda för de olika fartygen uträknade produkterna summeras. Härigenom uppstår möjligheten att fastställa, huru stor del af handelsflottans

¹ Lastens vikt bör efter detta system registreras dels, på utresa, i sista lastningsorten i hemlandet och dels, på hemresa, i första lossningsorten i hemlandet. Den beräknade medelhastigheten i knop för enhvar af dessa resor registreras vid sistnämnda tillfälle.

² Till skillnad från det förut använda begreppet tonknop, har här bruttolastförmågan utbytt mot verkliga lastens vikt och maximihastigheten (resp. medelhastigheten per år) mot medelhastigheten per resa.

prestationsförmåga, som årligen omsatts i trafik på utlandet. Den enligt fartygsstatistiken för hvarje lands handelsflotta i tonknop beräknade prestationsförmågan sättes i relation till den enligt trafikstatistiken fastställda intensiteten af landets trafik på främmande länder, angifven i reducerade tonknop. Det så erhållna relationstalet är tydligen fullt jämförbart för olika länder och anger i hvilken grad hvarje land utnyttjat handelsflottans prestationsförmåga till förmån för sin utrikes sjöfart.

Litteratur.

CHR. REVENTLOW: *Krigen og vi. Kritik og Orientering.* 84 s.
G. E. C. Gads Forlag. København 1916.

»Det er jo en ren Fiktion, at vi er holdt udenfor Krigen. Vi er, som andre nevtrale Stater, i Virkeligheden inddragne i den» säger förf. på ett ställe i sin ofvan anförda bok.

Världskrigets oerhörda storm har i mindre eller högre grad upprört äfven de lugnaste neutrala hörnen i Europa. Brist och nöd och rättsöfvergrepp af mångfaldiga slag gifva oss dagligen en bister påminnelse om, att ingen längre är »udenfor». Kampen vid fronterna och på hafven följes af en intensiv och efter växlande metoder förd bearbetning af de neutrala folkens politiska position och tänkesätt.

I Danmark var ju redan före kriget opinionen vis à vis utlandet så tämligen klar sedan en mansålder tillbaka. Världskampen har endast ytterligare framhäft grundtonen däri — hatet till Tyskland. Reventlows bok går till stor del ut på att visa oresonligheten och det skefva i detta blinda hat till den nation, som för det lilla öriket dock synes som skapad att vara ett fast ryggstöd. En ärlig vilja att opartiskt värdesätta de kämpande maktgruppernas pro et contra, särskildt beaktansvärd hos en dansk man, samt en fördomsfri och skarp utrikespolitisk syn, bereder »Krigen og vi» en plats för sig bland nordisk krigslitteratur.

Reventlow vänder sig i främsta rummet mot några mycket lästa danska krigsböcker. I 20 upplagor har Johannes Jørgensens starkt antityska »Klokke Roland» gått ut. R. uppvisar, hur Jørgensens indignation öfver Tysklands traktatsbrott mot Belgien mister sin udd sedd mot auktoritativa engelska uttalanden om traktaters värde i allmänhet och denna belgiska »papperslapps» i synnerhet. De ofta hysteriskt förvridna och fullkomligt okontrollerbara relationerna om tyska grymheter äro utslag af hvad en uppjagad fantasi vill se och ej hvad ett oförvilladt öga sett.

Professor Kr. Nyrop finner i »Er Krig Kultur» skillnaden mellan franskt och tyskt väsen bäst uttryckt i en Guy de Maupassant's flammande utbrott mot kriget å ena sidan och Moltkes berömda ord om kriget som en länk i Guds världsordning å den andra. Alldeles bortsedt från den ohistoriskt tendentiösa metoden att sammanställa en enstaka starkt subjektiv diktare med en skeptiskt kylig krigare och historiker, hvilken senares tanke för öfrigt möter hos alla folk i alla tider, är det grundfalskt att låta Tyskland framstå som oroshärden och provokatören gentemot Frankrike, »dette Krigenes och Gloirens Land par excellence».

Frankrikes omfattande härreformer alltsedan slutet af förra

seklet, sedda i samband med det växande samförståndet med Ryssland, Englands under Edward VII fullt målmedvetna inringningspolitik mot en alltimer fruktad konkurrent på industriens och handeldens områden — se där några af de faktorer, som låta de belgiska gesandterna i Berlin och Paris uttrycka sin oro för Europas och särskildt Belgiens framtid i de intressanta rapporter från olika tider före kriget, som förf. citerar. De mest i ögonen fallande orsakerna till världskriget sammanfattar R. sålunda: »Tysk imperialistisk Ekspansionstrang og engelsk imperialistisk Omringningspolitik. Russisk imperialistisk Ekspansion og Østrig-ungarsk Selvopholdelsesdrift. Til disse to Hovedfaktorer kom den stigende franske Revanchechauvinisme».

Dessa formler angifva dock endast konturerna till mängden af invecklade politiska, historiska, ekonomiska, ja rasbiologiska problem, hvarur den nuvarande krisen framgått. Förf. pekar på några andra mindre uppmärksammade krigsincitament och uppehåller sig särskildt vid suggestionens makt och verkningar. Hvad man vill tro, det tror man, och det tvingar man med det skrifna och talade ordets hjälp folken att tro. Ett suggestivt slagord, hvars makt öfver millioner bildade sinnen för eftervärlden kommer att stå som ett slående exempel på masshypnos, är det välbekanta »civilisation contra barbari». Det icke minst anmärkningsvärda härvidlag är, hur engelska författare kunna utpeka tyskarne som hunner och barbarer, samtidigt med att de framhålla Tysklands öfverlägsenhet på så godt som alla odlingens områden öfver det loja, efterblifna engelska folket. En annan sådan »tändande» fras, som tagits till intäkt för Tysklands materialistiskt krigsgenomsvrade kultur, är Bismarcks kända ord om nationens tillblifvelse genom »Eisen und Blut». Det är en lätt och tacksam uppgift för förf. att visa, hurusom alla Europas nationer fått sin varelse och sitt dop genom svärdet, och hur Bismarcks ord funnit förespråkare både tidigare och senare icke minst inom ententeländerna.

Belysande äro fredsforespråkaren Lord Greys ord från 1899 med särskild hänsyftning på England: »Det är absolut nödvändigt, att en hvar, som gör kraf på första platsen, utvecklar hela sin styrka för att bevisa sin rätt. Detta är hvad som moraliskt rättfärdigar kamp och krig folken emellan». — — För hvarje lifsduglig stat måste dess egen existens och välfärd vara rätt — oafsedt hvad sedan »rätten» må säga. I och för sig är intet heller naturligare än att af kämpande hvardera parten glorifierar sig själf och nedsvärta motståndaren.

Det är de utomståendes, hoc est sina landsmäns, lidelsefulla partitagande, förf. gisslar, och att han därvidlag tager sig an Tysklans sak är uteslutande dikteradt af »en nevtal Mands Retfærdighedsfølelse». Förf. har, som dansk helt naturligt, blicken öppen för tyska folkets svagheter, för dess brist på »psykologisk sans — overfor fremmede Folkeelementer» och främmande opinioner öfverhufvudtaget. När R. i bokens sista kapitel »Vor egen Stilling» går att undersöka Danmarks läge och utsikter under

världskriget, sker det också utan några känslöbetonade hänsyn för grannarne i söder.

Efter några reflektioner öfver partilifvets och börsspekulationernas obehjude utsväfningar, som skymma blicken för branden ute i världen — reflektioner, som äro väl motiverade äfven på denna sidan Sundet — konstaterar förf. med de ord, som inleda dessa rader, att vi neutrala äfven äro med i hvirveln, neutraliteten är »Tidens löjerligste Graaspurv». Belgien, Portugal och Grekland hafva under olika förevändningar handgripligt bragts till underkastelse. Le Journal anser Greklands knäsättande rättfärdiggöras med fraser som: »Det finns sjuka, som måste räddas med våld». Genom världshafvens indragande inom krigsområdet äro emellertid alla Europas neutrala folk satta under förmynderskap. För Danmarks del har detta fått en särskild karaktär på grund af Englands isolerande af Island, hvars förbindelser med moderlandet helt regleras af den engelske konsuln å orten.

Amerika har genom sina ofantliga ammunitionsleveranser till ententen uppgifvit sin annars själskrifna roll »at være en Fører for de nevtrale i deres Krav om Ret og Retfærdighed». Hvad de skandinaviska länderna beträffar, ser förf. enda möjligheten för ett framgångsrikt häfdande af deras fulla själfständighet i en »stadig nærmere Forbindelse» mellan rikena. Därmed skulle ententens planer på en »Salonikiexpedition» norrifrån vara stäckta, och det uppkomme en samlad maktfaktor att räkna med vid blifvande uppgörelser stormakterna emellan. I en dylik förbindelse mellan de tre nordiska staterna gifver R. Sverige platsen som »primus inter pares». »Skal end de tre Stater være at betragte som lige i et saadant Forhold», säger han, »maa den ene» d. ä. den starkaste, Sverige, »anerkendes som den naturlige Præses».

Detta oförbehållsamma medgivande från dansk sida om Sveriges ledareställning i Norden vittnar om förf:s klara och obundna blick på verkligheten. Det är den genomgående säkra känslan för de realpolitiska värdena, som gör »Krigen og vi» till ett märkligt och betydelsefullt inlägg i nordisk krigslitteratur. Det gör godt, att i tider, då man understundom tycker sig gripen af krigets fruktansvärda meningslöshet, få klarlagda de djupt verkande krafter, som ledde och trots allt fortfarande leda vapnen. Hur kampen än må sluta, är dock framtidens utrikespolitiska lif helt betingadt af samtidens sträfvanden och mål, och det gäller att fatta dessa kallt utan att låta sig påverkas af nyckfulla känslöstämningar. Förf:s ord om Danmark kunna sålunda med fullt fog äfven riktas till oss, att det »for vort Lands Fremtids Skyld maa haabes, at kan Krigen ikke det, saa vil den kommende Fred for-maa at rive os ud af Isolationen og Snæversynet, saa der fremtvinges større Maal for vort Folks samlede Stræben og skabes en videre Horisont for dets Tanke end den der ligger indenfor overfladiske Stemningsopfattelser, en flad Aestetik og Journalistik, et rent øjeblikkeligt materielt Velvære og et smaatskaaret, partipolitisk Pindehuggeris Grænser».

Erik Fahlbeck.

Till red. insända skrifter:

- Det nya Sverige*, utg. af ADRIAN MOLIN. Årg. 11. H. 2—3. Sthlm 1917.
- Finsk Tidskrift*, utg. af R. F. v. WILLEBRAND. 1917. Febr. Hfors 1917.
- Försäkringsföreningens Tidskrift*. 1916. H. 8—9. Supplementhäfte. Sthlm 1917.
- Historisk Tidskrift*, utg. af Svenska Historiska Föreningen genom TORVALD HÖJER. Årg. 36. H. 4. Sthlm 1917.
- Industria*. Svenska arbetsgifvareföreningens tidning. Red. AXEL BRUNJUS. Årg. XIII. N:o 2—6. Sthlm 1917.
- Kommersiella Meddelanden*, utg. av Kungl. Kommerskollegium. Årg. 4. N:o 2—6. Sthlm 1917.
- Nationaløkonomisk Tidsskrift*, udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. EINAR COHN. 1916. H. 6. Kbhvn 1917.
- Nordisk Tidskrift* för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1917. H. 1—2. Sthlm 1917.
- Samling av anmälningar till sjukregisteret*. 1916. N:o 1. Sthlm 1917.
- Samling av anmälningar till understödsföreningsregisteret*. 1916. N:o 1. Sthlm 1917.
- Skogen*. Populär tidskrift, utg. av Svenska Skogsvårdsföreningen. Årg. 4. H. 2—3. Sthlm 1917.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift*. Årg. 15. H. 1—3. Sthlm 1917.
- Social Tidskrift*. Årg. XVII. H. 1—3. Sthlm 1917.
- Sociala meddelanden*, utg. av K. Socialstyrelsen. 1917. N:o 1—2. Sthlm 1917.
- Statistisk månadsskrift*, utg. av Stockholms stads Statistiska kontor. Årg. XI. H. 12. Årg. XII. H. 1—2. Sthlm 1917.
- Statsøkonomisk Tidsskrift*, utg. av Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. 1916. H. 6. Kria.
- Stockholms stads statistik*. I. Statistisk årsbok för Stockholms stad 1915. Sthlm 1916. — II. Kommunalförvaltning år 1915. Sthlm 1917. — IV. Fattigvård år 1915. Sthlm 1917.
- Svensk Tidskrift*, utg. af ELI F. HECKSCHER och GÖSTA BAGGE. Årg. VII. H. 2. Sthlm 1917.
- Sveriges officiella statistik*. Levnadskostnaderna i Sverige 1913—1914. Del II. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1917.
- Sveriges Riksbank* 1916. Årsbok utarbetad av Riksbankens statistiska aydelning. Sthlm 1917.
- Tiden*. Månadsskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. av Sverges socialdemokratiska arbetarparti. Red. HJALMAR BRANTING och GUSTAV MÖLLER. 1917. N:o 1—3. Sthlm 1917.
- REXJUS, GUNNAR, Presidentmaktens renässans i Förenta Staterna. En studie i samtidspolitik. Uppsala 1916.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE 

 Malmö 

≡ Samtliga fonder 31 1917 ≡
öfver 38,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

■ ■ ■

Meddelar **brand-** och **lifförsäkringar.**

■ ■ ■

För bolagets lifförsäkringsrörelse gälla nya, af Kungl. Maj:t i Nov. 1910 fastställda grunder, innebärande ytterst tidsenliga och liberala försäkringsvillkor. Bolagets nya perspekt af 1911 innehåller en rikedom på försäkringskombinationer, delvis för vårt land nya, och tillhandahålles på begäran hos bolagets agenter.

■ ■ ■

≡ Lifräntor ≡ Pensioner ≡